

EUROPOS SĄJUNGA
Europos fondas trečiųjų
šalių piliečių integracijai

magnum bonum
Socialinės
partnerystės
fondas

**Projektas „Trečiųjų šalių piliečių integracijos strateginis dokumentas“
(EIF/2013/7/05/IP/1) pagal Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai
metinę 2013 m. programą**

Tur in y s

I. BENDROSIOS NUOSTATOS	2
II TREČIŲJŲ ŠALIŲ PILIEČIŲ INTEGRACIJOS POLITIKOS TIKSLAI IR PRINCIPAI.....	4
III. TREČIŲJŲ ŠALIŲ PILIEČIŲ INTEGRACIJOS PROCESŲ UŽTIKRINIMAS.....	6
Užimtumas, darbo rinka ir teisėta veikla.....	6
Švietimas	12
Socialinė apsauga ir sveikatos priežiūra	15
Pilietinis ir politinis dalyvavimas.....	17
Nediskriminavimo ir lygių galimybių principas.....	21
Visuomenės nuostatos	23
Šeimos susijungimas.....	25
Verslas / teisėta veikla.....	26
IV. TREČIŲJŲ ŠALIŲ PILIEČIŲ INTEGRACIJOS POLITIKOS ĮGYVENDINIMAS IR ĮGYVENDINIMO METODŲ STIPRINIMAS.....	27
V. TREČIŲJŲ ŠALIŲ PILIEČIŲ INTEGRACIJOS STEBĖSENA IR VERTINIMAS	30
VI. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS.....	32

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Trečiųjų šalių piliečių (toliau – TŠP) integracijos strateginio dokumento (toliau – Dokumento) paskirtis – nustatyti TŠP integracijos politikos Lietuvoje tikslus, uždavinius ir integracijos sritis, apibrėžti integracijos politikos įgyvendinimo principus ir priemones, pateikti TŠP integracijos (politikos) rodiklius ir vertinimo kriterijus, laikantis nuostatos, kad integracijos politika yra neatsiejama (sudedamoji) imigracijos politikos dalis ir kertinis imigracijos politikos elementas, leidžiantis pasinaudoti turimu ekonominiu ir socialiniu imigracijos potencialu. Atsižvelgiant į imigracijos bei integracijos procesų sąsajas, Dokumente šie procesai susiejami per konkrečius integracijos rodiklius; pavyzdžiui, dalyvavimą darbo rinkoje ir šeimos susijungimą.

2. Šis dokumentas parengtas vadovaujantis:

2.1. Lietuvos Respublikos teisės aktais: Lietuvos Respublikos įstatymu „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ (toliau – UTP); Lietuvos migracijos politikos gairėmis, patvirtintomis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 79; Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-683 patvirtintu Užsieniečių integracijos politikos įgyvendinimo 2015–2017 metų veiksmų planu; Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gegužės 15 d. nutarimu Nr. XI-2015; 2014–2020 metų nacionaline pažangos programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. lapkričio 28 d. nutarimu Nr. 1482;

2.2. Europos Sąjungos (toliau – ES) dokumentais: ES migrantų integracijos politikos bendraisiais pagrindiniais principais (2004 m. lapkričio 19 d.); Europos trečiųjų šalių piliečių integracijos darbotvorke (2011 m. liepos 20 d., Nr. KOM(2011) 455 galutinis); Europos parlamento ir Tarybos reglamentu 516/2014, kuriuo įsteigiamas Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondas ([2014] OL L150/168); Tarybos sprendimu 2008/381/EB dėl Europos migracijos tinklo sukūrimo ([2008] OL L131/7); Tarybos direktyva 2003/86/EB nustatančia teisę į šeimos susijungimą ([2003] OL L251/12); Tarybos direktyva 2003/109/EB nustatančia trečiųjų valstybių piliečių, kurie yra ilgalaikiai gyventojai, statusą ([2004] OL L16/44); Tarybos direktyva 2004/114/EB nustatančia trečiosios šalies piliečių įleidimo studijų, mokinių mainų, neatlygintino stažavimosi ar savanoriškos tarnybos tikslais sąlygas ([2004] OL L375/12); Tarybos direktyva 2005/71/EB nustatančia konkrečios įleidimo trečiųjų šalių piliečiams atvykti mokslinių tyrimų tikslais tvarką ([2005] OL L289/15); Tarybos direktyva 2009/50/EB nustatančia trečiųjų šalių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo sąlygas siekiant dirbti aukštos kvalifikacijos darbą ([2009] OL L155/17); Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/66/ES nustatančia bendrovės viduje perkeliamų trečiųjų šalių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo sąlygas ([2014] OL L157/1); Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/36/ES nustatančia trečiųjų šalių piliečių atvykimo ir buvimo tikslu dirbti sezoniniais darbuotojais sąlygas ([2014] OL L94/375); Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/98/ES nustatančia prašymų išduoti vieną leidimą trečiųjų šalių piliečiams gyventi ir dirbti valstybės narės teritorijoje pateikimo procedūrą ir valstybėje narėje teisėtai gyvenančių trečiųjų šalių darbuotojų bendras teises ([2011] OL L343/1); Rasių lygybės direktyva ([2000] OL L180/22); Užimtumo direktyva ([2000] OL L303/16); 2010–2015 m. moterų ir vyrų lygybės strategija (2010 m. rugsėjo 21 d., KOM(2010) 491 galutinis); Europa 2020 strategija (2010 m. kovo 3 d., KOM(2010) 2020 galutinis);

2.3. Tarptautiniais dokumentais: Konvencija dėl užsieniečių dalyvavimo vietos bendruomenės visuomeniniame gyvenime (1992 m. vasario 5 d., CETS Nr. 144); Tarptautinės Darbo Organizacijos konvencijomis *Dėl darbo migracijos* (ILO, 1949) ir *Nr. 143 Dėl pažeidimų*

migracijos srityje bei lygių galimybių ir vienodo požiūrio į darbuotojus migrantus skatinimo (ILO, 1975); Tarptautine konvencija Dėl visų darbuotojų migrantų ir jų šeimų narių teisių apsaugos (Doc. A/RES/45/158, 1990); Tarptautine konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (Žin., 1998, Nr. 108-2957); Europos socialine chartija (Žin., 2001, Nr. 49-1704); Europos žmogaus teisių konvencija (Žin., 2011, Nr. 156-7390).

3. Pagrindinės Dokumente vartojamos sąvokos ir tikslinė grupė

3.1. UTPJ nepateikia TŠP apibrėžimo, tačiau jis numatytas ES dokumentuose. **Trečiosios šalies pilietis** – asmuo, kuris nėra ES pilietis ir kuris nesinaudoja ES laisvo judėjimo teise, kaip tai apibrėžta Šengeno sienų kodekso 2 straipsnio 5 dalyje, t. y. nėra ES piliečių, besinaudojančių teise laisvai judėti, šeimos narys bei trečiųjų šalių pilietis ir jų šeimų narys, nepaisant jų pilietybės, kurie pagal atskirus susitarimus naudojami tokiais pačiomis laisvo judėjimo teisėmis kaip Sąjungos piliečiai;

3.2. Lietuvos teisės aktuose nėra apibrėžta TŠP integracijos sąvoka, todėl šiame dokumente **trečiųjų šalių piliečių integracija** suprantama kaip abipusis TŠP ir priimančios valstybės visuomenės adaptacijos procesas, užtikrinantis TŠP teises ir lygias galimybes dalyvauti kuriant valstybės gerovę ir naudotis valstybės ir visuomenės ištekliais darbo rinkoje, švietimo, sveikatos priežiūros, socialinės apsaugos, politinio ir pilietinio dalyvavimo srityse;

3.3. **Trečiųjų šalių piliečių integracijos politika** – įgyvendinamų teisės aktų ir integracijos priemonių, dalyvaujančių valstybinių institucijų, nevyriausybių ir TŠP organizacijų veiklos visuma, kuria siekiama suteikti lygiavertes teises, pareigas ir galimybes trečiųjų šalių piliečiams dalyvauti skirtinguose valstybės ir visuomenės gyvenimo sektoriuose (darbo rinkos ir užimtumo, švietimo, sveikatos priežiūros, socialinės apsaugos, politinio ir pilietinio dalyvavimo, antidiskriminacijos ir lygių galimybių), mažinti socialinę nelygybę ir atskirtį, pažeidžiamumą ir išnaudojimą;

3.4. Dokumentas apima šias **TŠP integracijos sritis**: užimtumas ir darbo rinka, švietimas, sveikatos priežiūra, socialinė apsauga, pilietinis ir politinis dalyvavimas, teigiamų visuomenės nuostatų formavimas, nediskriminavimo ir lygių galimybių principų įgyvendinimas.

4. Trečiųjų šalių piliečių integracijos politikos esamos būklės apžvalga

4.1. Atkūrus nepriklausomybę Lietuva netapo imigracijos tikslo šalimi, o TŠP integracija – prioritetine valstybinės politikos dalimi. Nors imigracijos kontrolei buvo teikiama ypatinga svarba, o po 2004 m. ES plėtros siekta emigracijos mažinimo, grįžtamosios migracijos skatinimo ir selektyvaus imigracijos ribojimo, TŠP integracijos politikos kūrimui ir įgyvendinimui dėmesys skiriamas nebuvo;

4.2. Kintanti politinė ir ekonominė Lietuvos situacija lėmė imigracijos srautų augimą. Tai pareikalavo politinio atsako, kuriuo tapo 2007 m. priimta „Ekonominės migracijos reguliavimo strategija“ (toliau – EMRS) ir ją papildantys politiniai dokumentai, teisinės galios netekę 2012 m.. 2014 m. buvo priimtos „Lietuvos migracijos politikos gairės“ (toliau – Gairės), apibrėžiančios Lietuvos migracijos politikos tikslus, principus ir kryptis. 2014 m. gruodžio 31 d. patvirtintas Užsieniečių integracijos politikos įgyvendinimo 2015–2017 metų veiksmų planas, numatantis pagrindines TŠP integracijos priemones;

4.3. TŠP integracijos infrastruktūros kūrimas ir finansavimas Lietuvoje remiasi projektine veikla – ES ir kitų fondų teikiamais finansiniais mechanizmais – kuri negali užtikrinti integracijos priemonių tęstinumo. Nors nacionaliniame lygmenyje yra paskirta atsakinga institucija – Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija – savivaldos lygmenyje nėra atsakingų pareigūnų ar institucijų, kurios užtikrintų TŠP integracijos politikos įgyvendinimą;

4.4. Nevyksta konstruktyvus suinteresuotų grupių (valstybinių institucijų, nevyriausybinių organizacijų, TŠP asociacijų, darbdavių, profesinių sąjungų, migracijos ekspertų) dialogas. Jo trūkumas užkerta kelią svarbiausių TŠP integracijos klausimų sprendimui: šeimos susijungimui, pilietiniam ir politiniam dalyvavimui, išnaudojimui ir pažeidžiamumui darbo rinkoje, teisiniam atstovavimui;

4.5. TŠP integracijos politikos rodikliai Lietuvoje, lyginant su kitomis Europos šalimis, nėra pažangūs. ES ir kitas šalis apimantis tyrimas „Migrantų integracijos politikos indeksas“ (MIPEX 2007; 2011) atskleidė, kad, įvertinus TŠP integracijos politikos įgyvendinimą, 2007 m. Lietuva užėmė 20-ą vietą tarp 28, o 2011 m. – 27-ą tarp 31 valstybės;

4.6. Migracijos departamento duomenimis, 2015 m. pradžioje Lietuvoje gyveno 40 826 užsieniečių, kurių skaičius sudarė 1,4 proc. visų Lietuvos gyventojų. Užsienio šalių piliečių skaičius pastebimai auga nuo 2011 m., o per 2014 m. išaugo 15 proc. Pagrindinę padidėjimo dalį (77,3 proc.) sudarė TŠP. TŠP pasiskirstymo pagal pilietybę duomenys rodo, kad daugiausiai tarp atvykusių yra Rusijos (2013 m. – 774), Baltarusijos (2013 m. – 486) ir Ukrainos (2013 m. – 413) piliečių. Lietuva nėra tik tranzito šalis imigrantams, norintiems patekti į Vakarų Europos valstybes, kadangi didžioji dalis TŠP yra ilgalaikiai šalies gyventojai. 2013 m. pradžioje 18 925 TŠP turėjo Lietuvos Respublikos ilgalaikio gyventojų leidimus gyventi Europos Bendrijoje; 10 851 TŠP turėjo laikiną leidimą gyventi šalyje.

II. TREČIŲJŲ ŠALIŲ PILIEČIŲ INTEGRACIJOS POLITIKOS TIKSLAI IR PRINCIPAI

5. **Trečiųjų šalių piliečių integracijos politikos tikslas** – užtikrinti nuoseklų ir tęstinį TŠP integracijos priemonių įgyvendinimą ir integracijos procesų stebėseną, plėtoti TŠP integracijos politikos įgyvendinimo infrastruktūrą ir užtikrinti, kad būtų nuosekliai laikomasi bendrųjų ES integracijos politikos principų.

6. **Trečiųjų šalių piliečių integracijos politikos uždaviniai:**

6.1. Formuojant ir įgyvendinant TŠP integracijos politiką ir priemones Lietuvoje, diegti bendruosius ES integracijos principus;

6.2. Skatinti TŠP integracijos procesų plėtrą nacionaliniu ir vietos lygmenimis (vertikalus lygmuo), sukuriant valstybės koordinuojamą TŠP integracijos infrastruktūrą, į kurią nevyriausybinių organizacijų būtų įtrauktos kaip pagrindinės integracijos priemonių teikėjos; užtikrinti nevyriausybinių organizacijų – pagrindinių integracijos paslaugų teikėjų – veiklos skaidrumą ir tęstinumą; siekti, kad TŠP teikiamos integracijos priemonės atitiktų integracijos politikos tikslus ir uždavinius.

6.3. Formuojant ir įgyvendinant TŠP integracijos politiką, skatinti tarpsektorinį bendradarbiavimą (horizontalus lygmuo), įtraukiant valstybines institucijas, nevyriausybines organizacijas, profesines sąjungas, privatų sektorių ir TŠP asociacijas;

6.4. Didinti visuomenės informuotumą apie imigracijos procesus Lietuvoje, mažinti stereotipus, išankstinį nusistatymą ir neigiamas visuomenės nuostatas apie į Lietuvą atvykstančius ir šalyje gyvenančius TŠP;

6.5. Užtikrinti nuolatinį imigracijos ir integracijos procesų, politikos stebėjimą ir vertinimą.

7. Trečiųjų šalių piliečių integracijos politikos principai

7.1. *Integruotumas*. TŠP integracija yra daugialypis, ilgalaikis ir tęstinis procesas, kuriame dalyvauja visi visuomenės nariai. Tai pasiekama skatinant TŠP dalyvavimą integracijos programose, didinant visuomenės atvirumą, pagarbą įvairovei, teigiamą požiūrį į daugiakultūriškumą. Integracijai svarbus ne tik TŠP teisinis statusas, bet ir pilnavertis šeimos gyvenimas, lygios galimybės darbo rinkoje, švietimo srityje, gaunant paslaugas, pilietinės teisės ir pareigos;

7.2. *Lygios galimybės ir nediskriminavimas*. Kuriant ir įgyvendinant TŠP integracijos politiką, svarbu vadovautis nuostatomis, padedančiomis užtikrinti žmogaus teises ir lygias galimybes. Valstybės, privačių, nevyriausybinių sektoriaus institucijų veikla ir kultūrinė aplinka, atverianti galimybes visuomenės sanglaudai, turi būti grindžiama pagarbos žmogaus teisėms ir nediskriminavimo vertybėmis;

7.3. *Pagarba įvairovei*. Didinant TŠP integracijos veiksmingumą, būtina skatinti teigiamą visuomenės požiūrį į Lietuvoje gyvenančius TŠP, mažinti ksenofobijos ir diskriminacijos apraiškas;

7.4. *Socialinė lygybė*. Integracija turi sietis su socialinio teisingumo principais, žmonių galimybėmis realizuoti savo potencialą, siekti užsibrėžtų tikslų, todėl būtina mažinti TŠP socialinę nelygybę, pažeidžiamumą ir išnaudojimą, užtikrinti darbo ir gyvenimo sąlygų stebėjimą, socialinės apsaugos prieinamumą (paramą įsidarbinant, ieškant būsto nuomai, tobulinant profesinius įgūdžius ir gaunant sveikatos priežiūros paslaugas, kt.);

7.5. *Visapusiškas dalyvavimas ir atstovavimas*. Sprendžiant su integracija susijusius klausimus, būtina didinti TŠP organizacijų įsitraukimą į politikos formavimo ir įgyvendinimo procesus, užtikrinant TŠP interesų atstovavimą;

7.6. *Perspektyvumas*. Įstatymuose numatytus įsipareigojimus įvykdę TŠP įgyja teisę siekti nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje ir įgyti Lietuvos Respublikos pilietybę;

7.7. *Skirtingų poreikių tenkinimas*. Integracijos priemonės turi atspindėti skirtingus TŠP poreikius, atsižvelgiant į teisinį statusą, amžių, lytį, šeiminių padėtį ir kitas socialines bei demografines charakteristikas.

8. Integracijos priemonės

8.1. *Trumpalaikės integracijos priemonės*: informacijos teikimas ir mentorystės programų iniciavimas, lietuvių kalbos ir Konstitucijos kursų organizavimas, individualių ir kolektyvinių teisinių, socialinių ir psichologinių konsultacijų teikimas, verslumo ugdymas ir kvalifikacijos pripažinimas, informacijos (leidinių) rengimas ir platinimas (priemonių sąrašas nėra baigtinis). Šias priemones teikia nevyriausybinių organizacijų. Trumpalaikės integracijos priemonės turi

būti prieinamos visiems teisėtai Lietuvoje gyvenantiems TŠP, nepriklausomai nuo atvykimo pagrindo ir leidimo gyventi tipo; šios priemonės turi būti įgyvendinamos atsižvelgiant į visus nediskriminavimo ir lygių galimybių principus;

8.2. *Ilgalaikės integracijos priemonės*: visuomenės informavimas, konsultacinio integracijos forumo steigimas, TŠP kalbinio barjero problemų sprendimas, organizuojant integruotus valstybinės kalbos mokymo ir pilietiškumo kursus TŠP, kurie priklauso socialinės atskirties grupėms ; individualių ir grupinių konsultacijų teikimas, mokymų organizavimas neformalių etninių grupių ir bendruomenių lyderiams apie asociacijos steigimo reikalavimus, organizacijos administracinį ir finansinį valdymą, marketingą, lyderystę ir projektų rengimą; lietuvių kalbos specialistų, socialinių darbuotojų, migracijos srityje dirbančių specialistų, švietimo sistemoje dirbančių pedagogų, sveikatos priežiūros specialistų, organizacijų, dirbančių su imigrantais lingvistinių (antrosios užsienio kalbos), profesinės ir multikultūrinės kompetencijos tobulinimas; institucijų, teikiančių pagalbą TŠP, bendradarbiavimo stiprinimas; aukštųjų mokyklų studijų programų tobulinimas, nukreiptas į tarpkultūrinės kompetencijos plėtrą; TŠP integracijos politikos tobulinimas (priemonių sąrašas nėra baigtinis). Ilgalaikės integracijos priemonės turi būti prieinamos visiems teisėtai Lietuvoje gyvenantiems TŠP, nepriklausomai nuo atvykimo pagrindo ir leidimo gyventi tipo; šios priemonės turi būti įgyvendinamos atsižvelgiant į visus nediskriminavimo ir lygių galimybių principus;

8.3. **Ilgalaikių ir trumpalaikių integracijos priemonių tikslas** – tobulinti TŠP integracijos instrumentus, užtikrinant integruotumo, lygių galimybių ir nediskriminavimo, pagarbos įvairovei, socialinės lygybės, visapusiško dalyvavimo ir atstovavimo, perspektyvumo ir skirtingų poreikių tenkinimo principų įgyvendinimą.

III. TREČIŲJŲ ŠALIŲ PILIEČIŲ INTEGRACIJOS PROCESŲ UŽTIKRINIMAS

Užimtumas, darbo rinka ir teisėta veikla

9. Esama būklė

9.1. Nuo 2011 m. išduodamų darbo leidimų skaičius Lietuvoje išaugo. 2014 m. pasiektas prieškrizinis darbo migrantų skaičius. Lietuvos darbo birža per 2014 m. išdavė 5382 leidimus dirbti užsieniečiams. Palyginti su 2013 m. tuo pačiu laikotarpiu, išduotų leidimų dirbti skaičius padidėjo 346. Per 2014 m. I pusmetį daugiausiai leidimų užsieniečiams buvo išduota dirbti paslaugų (88 proc.) ir pramonės (11 proc.); likę, statybos ir lengvosios pramonės sektoriuose. Užsieniečiams buvo išduodami/pratęsiami leidimai dirbti tarptautinio krovinių vežimo transporto priemonės vairuotojais – 80 proc., metalinių laivų korpusų surinkėjais – 6 proc., suvirintojais – 5 proc., restorano virėjais – 2 proc. Daugiausia užsieniečių 2014 m. I pusmetį atvyko iš Ukrainos – 57 proc., Baltarusijos – 30 proc.; Kinijos, Moldovos Respublikos ir Rusijos – po 2 proc.;

9.2 Lietuvoje dominuoja *darbdavių intereso* atrankos modelis: pasitelkiama *darbo leidimų* išdavimo schema (pagrindinė darbo imigracijos valdymo priemonė), kuomet yra svarbesnė dabartinė, o ne būsimoji padėtis užimtumo srityje. Lengvesnis atvykimas su tikslu dirbti taikomas iš ES ar trečiųjų šalių įmonių komandiruojamiems užsieniečiams ir aukštos kvalifikacijos darbuotojams. *Darbuotojų trūkumo* atrankos modelis (priimami darbuotojai, turintys atitinkamą kvalifikaciją konkrečiam darbo rinkos sektoriui) Lietuvoje taikomas nustatant *trūkstamų profesijų* sąrašą. Šių atrankos modelių atveju taikomas darbo rinkos

testas, kaip pagrindinė vietinės darbo rinkos apsaugos priemonė. *Žmogiškojo kapitalo* modelio bruožai teisės aktuose palapsniui įtvirtinami nuo 2009 m., kai TŠP vertinami pagal asmenines savybes ir selektyviai atrenkami (Lietuvoje siejama su ES teisinių nuostatų perkėlimu apibrėžiant aukštos kvalifikacijos darbo migrantų ir tyrėjų bei dėstytojų priėmimą). Taip pat *jaunimo/studentų* priėmimo programų bruožai nuo 2006 m. įtvirtinami teisiniame reguliavime, nors praktikoje riboti, pasirašius tik vieną jaunimo mainų sutartį su Kanada;

9.3. Lietuvos darbo imigracijos politikos prioritetinė grupė yra aukštos kvalifikacijos darbo migrantai, todėl teisės aktuose reglamentuojamos lankstesnės aukštos kvalifikacijos TŠP atvykimo procedūros ir gyvenimo sąlygos. 2014 m. priimtais UTPJ pakeitimais toliau buvo gerinamas aukštos profesinės kvalifikacijos darbuotojų imigracijos procesas. Pavyzdžiui, nustatytos palankesnės leidimo laikinai gyventi gavimo sąlygos. Jiems nustatytas ilgesnis išduodamo leidimo terminas, atsisakyta reikalavimo vertinti darbo atitiktį Lietuvos darbo rinkos poreikiams, jeigu darbdavys įsipareigoja mokėti tris kartus didesnį nei vidutinį mėnesinį darbo užmokestį. Sutrumpėja tokio leidimo išdavimo terminas;

9.4. Nuo 2015 m. kovo 1 d. įsigaliojus UTPJ pakeitimams į nacionalinę teisę perkeltos 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2011/98/ES dėl vienos prašymų išduoti vieną leidimą trečiųjų šalių piliečiams gyventi ir dirbti valstybės narės teritorijoje pateikimo procedūros ir dėl valstybėje narėje teisėtai gyvenančių trečiųjų šalių darbuotojų bendrų teisių nuostatos. Nustatoma viena procedūra leidimui laikinai gyventi išduoti užsieniečiui, kuris ketina dirbti Lietuvos Respublikoje pagal darbo sutartį: pateikus prašymą išduoti leidimą laikinai gyventi ir Lietuvos darbo biržai priėmus sprendimą dėl užsieniečio darbo atitikties Lietuvos darbo rinkos poreikiams (išskyrus atvejus, kai užsienietis atleidžiamas nuo pareigos įsigyti leidimą dirbti), bus išduodamas leidimas laikinai gyventi, suteikiantis užsieniečiui teisę gyventi ir dirbti Lietuvos Respublikoje. UTPJ išvardijami visi atvejai, kai užsienietis, norintis dirbti Lietuvos Respublikoje, privalo įsigyti leidimą dirbti (57 str.) ir kai nuo tokios pareigos atleidžiama (58 str.).

9.5. Leidimas laikinai gyventi gali būti išduodamas ar keičiamas užsieniečiui, jeigu jis ketina pagal darbo sutartį, sudarytą su Lietuvos Respublikoje įregistruota mokslo ir studijų institucija, dirbti kaip dėstytojas, atlikti mokslinius tyrimus ir (arba) eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros darbus kaip tyrėjas. 2014 m. priimti UTPJ pakeitimais tyrėjams atvykstantiems dėstyti Lietuvos mokslo ir studijų institucijose užsieniečiams nuo 1 iki 2 metų pailgintas laikotarpis, kuriam gali būti išduodamas leidimas laikinai gyventi.

9.6. Atsižvelgiant į teisinį darbo imigracijos reguliavimą, Lietuvoje išskiriami šie pagrindiniai principai: trumpalaikė darbo imigracija, kuomet leidimas laikinai gyventi ir dirbti išduodamas iki 2 m., (išskyrus aukštos kvalifikacijos darbo migrantus); prioritetas vietinei darbo rinkai ir apsaugos mechanizmai (TŠP įdarbinimas galimas tik neįdarbinus Lietuvos ar ES valstybės piliečio); darbo užmokesčio nedempingavimo (TŠP mokamas darbo užmokestis negali būti mažesnis nei tą patį darbą įmonėje dirbančio Lietuvos piliečio); savarankiško darbo paieškos nebuvimo (TŠP įdarbinimą inicijuoja darbdavys; savarankiška darbo paieška negalima);

9.7. 2013 m. birželio mėn. Seimas priėmė Profesinių sąjungų įstatymo (Žin., 1991, Nr. [34-933](#)) ir Civilinio kodekso (Žin., 2000, Nr. 74-2262) pakeitimus, kurie leidžia profesines sąjungas steigti ir būti jos nariais tiek Lietuvos Respublikos piliečiams, tiek TŠP, turintiems darbinį teisnumą ir veiksnumą. Jie gali laisvai steigti ir stoti į profesines sąjungas valstybės, šakos ar teritoriniu lygiu ir dalyvauti jų veikloje;

9.8. Kompetentingos institucijos kaupia bei sistemina informaciją apie į Lietuvą tikslu dirbti atvykstančius TŠP, jų pasiskirstymą ekonomikos sektoriuose, turimą kvalifikaciją.

10. Problemos ir iššūkiai

10.1. Šiuo metu *ad hoc* principu formuojama darbo imigracijos politika sukuria pagrindą TŠP koncentracijai keliuose ūkio šakose, o tai gali daryti įtaką darbo migrantų segregacijai ir kelti sunkumų integruotis į visuomenę. Užsienio šalių patirtis rodo, kad migrantai linkę gyventi mažose bendruomenėse, turinčiose stiprią vidinę organizaciją. Tai gali skatinti grupės savęs izoliaciją. Atsižvelgiant į sektorius, kuriuose dirba didžiausia Lietuvoje įdarbintų TŠP dalis ir valstybes, iš kurių atvykstama, savęs izoliacijos ir integracijos sunkumų potencialas didėja;

10.2. MIPEX (2007; 2011) tyrimas atskleidžia, kad darbo imigrantų ir jų šeimos narių statusas Lietuvoje yra vienas iš labiausiai pažeidžiamų visoje Europoje. Teisinis darbo imigracijos reguliavimas Lietuvoje neužtikrina pagrindinių darbo migrantų teisių ir pažeidžiamumo prevencijos; nepriimtos pagrindinės tarptautinės darbo migrantų teisių apsaugos konvencijos. Nors, dėl ES direktyvų perkėlimo į nacionalinę teisę, darbo migrantų apsaugos mechanizmai yra stiprinami.

10.3. Darbuotojų iš trečiųjų šalių pritraukimas vyksta darbdavių iniciatyva, o valstybės institucijos atlieka pasyvų vaidmenį, todėl nukenčia ilgalaikiai valstybės interesai:

10.3.1. Lietuvos migracijos politikos strateginiuose dokumentuose nurodytų darbo imigracijos politikos prioritetų įgyvendinimas ribotas, nes nėra įgyvendinimą užtikrinančių nuoseklių darbo migrantų priėmimo programų, aiškių atrankos metodų ir kriterijų;

10.3.2. Darbo migrantų atranka tampa nenuosekli, orientuota į trumpalaikę imigraciją. Tai atspindi konkrečiu momentu esantį poreikį, tačiau apsunkina ilgalaikių imigracijos ir TŠP integracijos politikos tikslų siekimą;

10.3.3. Įdarbinto TŠP kontaktai su priimančios šalies institucijomis lieka minimalūs, nes pagrindiniu informacijos šaltiniu tampa darbdavys, todėl didėja TŠP išnaudojimo, pažeidžiamumo rizika, mažėja visuomenės sanglauda, integralumas;

10.4. Pagrindinis Lietuvos darbo imigracijos politikos prioritetas – pritraukti aukštos kvalifikacijos TŠP – įgyvendinamas ribotai, nes nėra tikslinių programų ir priemonių, skirtų juos pritraukti. 2013 m. Lietuvos darbo birža priėmė 65 sprendimus dėl užsieniečio aukštos profesinės kvalifikacijos reikalaujančio darbo atitikties Lietuvos darbo rinkos poreikiams priėmimo. Eurostat skelbia, kad 2013 m. Lietuvos Respublikoje buvo išduoti 26 leidimai laikinai gyventi užsieniečiams, atvykusiems dirbti aukštos kvalifikacijos darbą (mėlynoji kortelė), 18 leidimų pratęsta ir 1 panaikintas. Europos migracijos tinklo duomenimis 2014 m. buvo išduotos 98 mėlynosios kortelės ir 58 pratęstos.

10.5. Augant darbo jėgos įvairovei, daugėja diskriminacijos atvejų – tai rodo ES atliekami darbo sąlygų ir gyvenimo kokybės tyrimai. Ši tendencija prieštarauja pagrindinėms nediskriminavimo principais pagrįstoms ES vertybėms, daro neigiamą įtaką TŠP gerovei ir kenkia ekonomikos efektyvumui. Lietuvoje darbo migranto teisinis statusas (negalėjimas pakeisti darbdavio, ribotas šeimos susijungimas ir priėjimas prie socialinių paslaugų) didina pažeidžiamumo ir išnaudojimo riziką. Lietuvoje dirbantys TŠP susiduria su ilgu ir nelanksčiu procesu siekiant karjeros, yra teisiškai prišti prie darbovietės. Praradę darbą TŠP privalo išvykti iš šalies

(išskyrus atvejus, kai turi galiojantį leidimą dirbti), todėl negali pasinaudoti savo teisių apsaugos priemonėmis. Atlikti TŠP darbo ir gyvenimo sąlygų tyrimai (LRKD 2015) atskleidė visą išnaudojimo darbe formų įvairovę: neteisėtas darbas, oficialiai neregistruojama ir nekompensuojama žala sveikatai, darbo sutartys, kuriose nurodomas susitarimo neatitinkantis darbo laikas ir užmokestis, vergija, kai įdarbinama labai prastomis darbo sąlygomis arba nesumokama už darbą, priverstinis darbas. Visais šiais atvejais nevyriausybinių organizacijų ir TŠP asociacijų neatlieka jokio svarbaus vaidmens;

10.6. Lietuva nėra priėmusi tarptautinių įsipareigojimų užtikrinant darbo migrantų teises ir jų apsaugą; nėra prisijungusi prie Tarptautinės Darbo Organizacijos konvencijos *Dėl darbo migracijos* (ILO, 1949) ir *Nr. 143 Dėl pažeidimų migracijos srityje bei lygių galimybių ir vienodo požiūrio į darbuotojus migrantus skatinimo* (ILO, 1975) bei Tarptautinės konvencijos *Dėl visų darbuotojų migrantų ir jų šeimų narių teisių apsaugos* (1990);

10.7. 2012 m. sausio 6 d. įsigaliojo naujai priimtas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 292 straipsnis, įtvirtinantis baudžiamąją atsakomybę asmenims, įdarbinusiems nelegaliai esančius trečiųjų šalių piliečius. Šiuo straipsniu siekiama įgyvendinti Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2009/52/EB, kuria numatomi sankcijų ir priemonių nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių darbdaviams būtiniausi standartai. Tačiau nei BK, nei kiti nacionaliniai teisės aktai neapibrėžia TŠP ir kitų susijusių terminų; be to, ne visos Direktyvos nuostatos buvo tinkamai perkeltos ([2009] OL L168/24);

10.8. Moterys iš trečiųjų šalių dažniau išstumiamos iš ekonominės migracijos sferos ir negali prisidėti prie bendros gerovės kūrimo. Tačiau dalyvavimas darbo rinkoje taip pat ne visada užtikrina integraciją tikslo šalyje: TŠP moterys dažniau užima žemesnių pakopų darbų pozicijas, o tai daro jas labiau pažeidžiamas. Tarp problemų, kurias jos patiria, išskiriamas seksualinis priekabiavimas, prievarta, atlygio už atliktą darbą neišmokėjimas, žodinis ir psichologinis smurtas;

10.9. Trumpalaikiai darbo kontraktai, TŠP priklausomybė nuo darbdavių ir nepakankamai aktyvi Lietuvos profesinių sąjungų veikla, pritraukiant naujai atvykusius narius, apsunkina TŠP galimybes pasinaudoti Profesinių sąjungų įstatyme ir Civiliniame kodekse įtvirtintais pakeitimais bei ginti savo (darbo) teises;

10.10. Informacija apie darbo rinkoje dalyvaujančius TŠP yra bendro pobūdžio ir fragmentiška, nesuteikianti galimybių įvertinti TŠP ekonominio integruotumo lygio, integracijos procese kylančių sunkumų specifikos, iššūkių ir ekonominės integracijos kliūčių.

11. Priemonės ir rekomendacijos

11.1. Siekiant efektyviai planuoti ir valdyti darbo imigracijos srautus bei išvengti integraciją apsunkinančios darbo migrantų segregacijos būtina:

11.1.1. Kurti tikslines darbo migrantų priėmimo programas, atspindinčias ilgalaikius imigracijos politikos ir darbo rinkos poreikius, apsibrėžiant darbo imigrantų kategorijas, atrankos mechanizmus ir kriterijus, užtikrinant darbdavių įsipareigojimus, funkcijas ir darbo imigrantų pažeidžiamumo bei išnaudojimo prevencijos mechanizmus;

11.1.2. Teisiškai reglamentuoti apykaitinės darbo migracijos principus (palengvintas pakartotinis atvykimas TŠP) taikant tikslines priėmimo programas konkrečioms darbo rinkos sektoriams bei užtikrinti selektyvų atrankos mechanizmą naudojant dvišalius susitarimus su kilmės valstybėmis, taip užtikrinant skaidrią TŠP atranką, socialines garantijas, grąžinimą ir pakartotinį atvykimą;

11.1.3. Užtikrinti, kad darbo rinkos atvėrimo ir TŠP integracijos iniciatyvos būtų vykdomos koordinuotai (dalyvaujant Vidaus reikalų ministerijai, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, Valstybinei darbo inspekcijai, Lietuvos darbo biržai ir nevyriausybinėms organizacijoms), išvengiant segregacijos ir TŠP išnaudojimo;

11.1.4. Skatinti darbdavių iniciatyvas vykdyti TŠP darbuotojų integracijai skirtas priemones: kalbos kursai, mentorystės programos, pažintinės ir bendruomeninės veiklos;

11.1.5. Teikti socialines, psichologines, teises ir socialines paslaugas bei konsultacijas, didinančias TŠP adaptaciją tiek darbo vietoje konkrečiai, tiek priimančioje visuomenėje apskritai. Šias priemones taikyti darbo imigrantams ir jų šeimos nariams;

11.1.6. Organizuoti mokymus, skirtus Lietuvos darbo biržos atstovų ir darbdavių tarpkultūrinių kompetencijų plėtrai.

11.2. Siekiant užtikrinti darbo migrantų išnaudojimo prevenciją ir (darbo) teises būtina:

11.2.1. Įtvirtinti pagrindines nediskriminavimo principais pagrįstas ES vertybes užkertant kelią TŠP darbuotojų diskriminacijai;

11.2.2. Užtikrinti informacijos sklaidą tarp TŠP darbuotojų jiems suprantama kalba apie darbuotojų teises ir galimybes jas ginti, į šį procesą įtraukiant darbuotojų teisių apsaugą vykdančias institucijas: Valstybinę darbo inspekciją ir profesines sąjungas;

11.2.3. Stiprinti valstybės vykdomą teisinį ir institucinį TŠP darbo sąlygų stebėjimą, užkertant kelią darbdavių piktnaudžiavimui;

11.2.4. Įtraukti darbdavių organizacijas ir profesines sąjungas į TŠP išnaudojimo darbe prevencinių priemonių rengimą, įgyvendinimą, informacijos apie jas sklaidą;

11.2.5. Didinti darbdavių, profesinių sąjungų atstovų ir plačiosios visuomenės suvokimą apie ekonominės migracijos naudą ir TŠP teises.

11.3. Siekiant užtikrinti darbo migrantų integraciją būtina keisti teisinio reguliavimo principus:

11.3.1. Darbo migrantų (TŠP) grupėms suteikti teisinę galimybę įgyti nuolatinio gyventojų statusą (išskyrus apykaitinius darbo migrantus);

11.3.2. Visiems darbo migrantams (TŠP), neatsižvelgiant į teisinį statusą, taikyti integracijos priemones, užtikrinant pažeidžiamumo ir išnaudojimo prevenciją;

11.3.3. Užtikrinti teises galimybes savarankiškai darbo paieškai ir darbo vietos pakeitimui;

11.3.4. Nacionaliniuose teisės aktuose numatyti TŠP ir kitų susijusių terminų apibrėžimus. Taip pat papildyti BK 292¹ straipsnio sudėtį Direktyvoje alternatyviai suformuluota veika, kai darbdavys įdarbina nelegaliai esantį trečiųjų šalių pilietį žinodamas, kad jis yra prekybos žmonėmis auka.

11.4. Siekiant skatinti TŠP verslą Lietuvoje būtina:

11.4.1. Sukurti galimybę TŠP verslininkams dalyvauti verslo inkubatorių veikloje;

11.4.2. Įtvirtinus griežtas sąlygas migrantams teisėtai atvykti ir vykdyti teisėtą veiklą Lietuvoje, įvertinti poveikį šalies ūkio augimo perspektyvoms;

11.5. Siekiant stiprinti profesinių sąjungų vaidmenį TŠP integracijos procesuose svarbu:

11.5.1. Skatinti Lietuvos profesines sąjungas į savo veiklą įtraukti TŠP;

11.5.2. Didinti TŠP informuotumą apie teisę steigti ir dalyvauti profesinių sąjungų veikloje;

11.6. Priimti tarptautinius įsipareigojimus, užtikrinant darbo migrantų teises ir jų apsaugą: Tarptautinės Darbo Organizacijos konvenciją *Dėl darbo migracijos* (ILO, 1949) ir Nr. 143 *Dėl pažeidimų migracijos srityje bei lygių galimybių ir vienodo požiūrio į darbuotojus migrantus skatinimo* (ILO, 1975); Tarptautinę konvenciją *Dėl visų darbuotojų migrantų ir jų šeimų narių teisių apsaugos* (1990).

11.7. Siekiant sklandesnės TŠP integracijos į darbo rinką, svarbu taikyti stebėsenos ir vertinimo mechanizmus:

11.7.1. Užtikrinti socialiai pažeidžiamų darbo imigrantų (TŠP) padėties darbo rinkoje stebėseną; stebėti ir vertinti darbo imigrantų gyvenimo ir darbo sąlygas;

11.7.2. Įvertinti įvairių veiksnių (lyties, kilmės šalies, etniškumo, kalbos, religijos, atvykimo aplinkybių) sąveikos įtaką TŠP integracijai į darbo rinką;

11.7.3. Kaupti ir sisteminti informaciją apie TŠP užimtumo lygį, ekonomiškai aktyvių darbo rinkoje TŠP procentą, nedarbingų TŠP procentą ir nedarbingumo išmokas gaunančių TŠP skaičių, palyginant su bendros populiacijos rodikliais;

11.7.4. Stebėti TŠP mobilumą darbo rinkoje, galimybes dalyvauti darbo rinkoje lygiomis teisėmis su Lietuvos piliečiais, sąlygas gauti darbo leidimus ir kitas, su įsitvirtinimu darbo rinkoje, susijusias priemones (profesinio perkvalifikavimo ar kvalifikacijos kėlimo ir kitokio pobūdžio kursus lankančių TŠP skaičius, kvalifikacijos pripažinimo problematikos analizė, kt.);

11.7.5. Įvertinti TŠP sąlygas pradėti ir plėtoti savo verslą (aktyvų verslą turinčių TŠP skaičius, verslo steigimo problematikos analizė, kt.);

11.7.6. Rinkti informaciją ir gerosios praktikos pavyzdžius apie kitoje valstybėje įgytos kvalifikacijos pripažinimą, darbo teisės pažeidimus, išnaudojimo ir pažeidžiamumo mažinimo mechanizmus bei TŠP dalyvavimą profesinių sąjungų veikloje.

Švietimas

12. Esama būklė

12.1. Remiantis Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymu, kiekvienas TŠP, turintis teisę nuolat ar laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje, turi teisę mokytis, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją. Valstybė garantuoja pradinį, pagrindinį, vidurinį ugdymą ir aukštojo mokslo studijų arba profesinio mokymo, suteikiančio pirmąją kvalifikaciją, programų prieinamumą;

12.2. 2014–2015 mokslo metais, pradinio ugdymo įstaigas lankė 422, pagrindinio ugdymo įstaigas – 578, o vidurinio ugdymo įstaigas – 235 TŠP vaikai. Didžiausia TŠP vaikų dalis koncentruojasi Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir Šiaulių mokyklose;

12.3. 2014–2015 mokslo metų pradžioje Lietuvos kolegijose studijavo 260, universitetuose – 3573 TŠP; iš jų – 45 trečiojoje studijų pakopoje (doktorantūros studijose). Apie trečdalį visų studijuojančių TŠP atvyksta iš Baltarusijos. Nemaža studentų dalis atvyksta iš Rusijos, Ukrainos, Indijos ir Nigerijos;

12.4. LR Švietimo ministerijai pavaldžios institucijos sistemingai renka duomenis apie TŠP vaikų ir suaugusiųjų dalyvavimą skirtingose formalaus ugdymo ir švietimo pakopose, jų pasiskirstymą pagal kilmės šalis, studijų ir įgytos kvalifikacijos pobūdį. Sistemingų duomenų apie suaugusiųjų TŠP švietimą nėra. Tokio pobūdžio duomenis renka nevyriausybines organizacijas.

13. Problemos ir iššūkiai

13.1. Valstybės trečiųjų šalių piliečiams suteiktos garantijos į išsilavinimą ir kvalifikacijos įgijimą savaime neužtikrina jų įgyvendinimo. Švietimas yra viena svarbiausių TŠP integracijos politikos sričių, kuri tuo pačiu išlieka ir vienu problemiškesnių;

13.1.1. Švietimo sistema Lietuvoje buvo kuriama vienalytei visuomenei, todėl mokyklos iš esmės nėra pasiruošusios priimti TŠP vaikų, neturi bazinės, jų poreikius atliepančios infrastruktūros (MIPEX 2007; 2011);

13.1.2. Mokyklose trūksta sistemos, leidžiančios profesionaliai įvertinti užsienyje įgytų vaiko žinių kokybę, veiksmingai spręsti dėl kalbinio barjero, dvikalbystės ir daugiakalbystės kylančias integracijos į švietimo sistemą problemas;

13.1.3. Švietimo įstaigose dirbančių specialistų tarpkultūrinės kompetencijos žinios yra ribotos, nepritaikytos spręsti TŠP vaikų integracijos iššūkių švietimo sistemoje konkrečiai ir daugumos visuomenėje apskritai; mokytojams trūksta darbo su TŠP vaikais žinių ir patirties;

13.1.4. Bendros, pažeidžiamų moksleivių paramai skirtos priemonės ne visuomet įvertina specifinius naujai atvykusių vaikų poreikius, o netaikant tikslinių integracijos politikos priemonių skirtinguose ugdymo lygmenyse TŠP vaikai rizikuoja atsilikti nuo savo bendramokslų;

13.1.5. TŠP vaikams kyla akulturacijos problemų, kurios daro neigiamą poveikį akademiniams pasiekimams;

13.2. Pirmaisiais studijų metais absoliuti dauguma TŠP studentų atvyksta su nacionalinėmis daugkartinėmis vizomis, o leidimas laikinai gyventi dažniausiai išduodamas antraisiais studijų metais. Nors nacionalinės daugkartinės vizos išdavimo procesas yra paprastesnis ir greitesnis, turėdamas leidimą laikinai gyventi studentas įgyja daugiau teisių; pavyzdžiui, jis yra laikomas Lietuvos gyventoju ir pirmi studijų metai įskaičiuojami į Lietuvoje gyventą laiką (tai svarbu, jei studentas norėtų vėliau kreiptis dėl leidimo nuolat gyventi), taip pat jam užtikrinama platesnės apimties socialinė apsauga;

13.3 Studentams leidimas laikinai gyventi išduodamas studijų laikotarpiui, bet ne ilgiau nei metams, ir gali būti pratęsiamas. Tačiau kiekvieną kartą taikoma ta pati procedūra, rinkliava ir nėra atsižvelgiama į tai, ar studentas kreipiasi pirmą ar ne pirmą kartą. Neatsižvelgiama ir į studento pažangumą ar kitus mokslo laimėjimus. Šis teisinis reguliavimas universitetų ir studentų vertinamas kaip keliantis tiek administracinių sunkumų universitetams, tiek finansinių sunkumų studentams, kadangi reikia ne tik mokėti nustatytą rinkliavą, bet ir už dokumentų vertimą į lietuvių klabą (Studentai iš trečiųjų šalių Lietuvoje, Vilnius, 2012, p. 35);

13.4. Aukštąjį mokslą Lietuvoje įgijusių TŠP studentų intelektualinis potencialas nėra panaudojamas, nes aukštosiose mokyklose studijuojantys TŠP leidimą dirbti puse etato (20 val. per savaitę) įgyja tik antraisiais studijų metais. Be to, jie turi gauti leidimą dirbti, išskyrus, jei studijuodamas ketina dirbti mokslo ir studijų institucijoje mokslinių tyrimų ir (arba) eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros darbų srityje. Tai riboja studentų galimybes įgyti darbinę patirtį, formuoti profesinius kontaktus ir mažina motyvaciją po studijų baigimo likti dirbti Lietuvoje, todėl valstybė netenka Lietuvoje išugdytų aukštos kvalifikacijos TŠP specialistų;

13.5. Suaugusiems TŠP kyla kultūrinių ir struktūrinių kliūčių siekiant pasinaudoti švietimo sistemos teikiamomis galimybėmis, nes Lietuvoje nėra susiformavusios mokymosi visą gyvenimą tradicijos – jame dalyvauja mažiau nei 15 proc. Lietuvos gyventojų (Lyčių lygybės indeksas), o suaugusiųjų švietimui skirta infrastruktūra neįvertina savitos TŠP padėties ir poreikių;

13.6. Šiuo metu renkami duomenys apie TŠP švietimo sistemoje didžiąja dalimi yra kiekybinio pobūdžio ir neleidžia įvertinti TŠP integracijos kokybės, pavyzdžiui TŠP akademinį pasiekimų lyginant su bendrąja populiacija, jų galimybes naudotis specialiosiomis priemonėmis ir šių priemonių teikiamą naudą, dalyvavimą visą gyvenimą trunkančio mokymosi programose ir aukštąjį mokslą Lietuvoje įgijusių TŠP įsiliejimą į Lietuvos darbo rinką.

14. Priemonės ir rekomendacijos

14.1. Siekiant sukurti bazinę infrastruktūrą, laiduojančią TŠP vaikų integraciją švietimo sistemoje svarbu:

14.1.1. Užtikrinti lygias galimybes TŠP naudotis švietimo sistemos teikiamomis galimybėmis sukuriant paslaugų paketą vaikams ir jų šeimoms. Atsižvelgiant į konkrečius poreikius jis gali apimti:

14.1.1.1. Ikimokyklinės ir priešmokyklinės programos, padedančios pasirengti pradiniam ugdymui, papildomas programos, padedančias pasiekti ugdymo studijų standartus, šeimų vizitavimo paslaugas, tėvų įtraukimo programos, TŠP vaikų lyderystės skatinimo priemonės,

vasaros mokyklų programas, iškritimo iš mokymosi proceso prevencijos programas, informacijos sklaidą;

14.1.1.2. Mokytojo-asistento pagalbą mokantis;

14.1.1.3. Vertėjo pagalbą mokantis ir komunikuojant su tėvais;

14.1.1.4. Mentorystės programos.

14.1.2. Sukurti vieningą TŠP vaikų užsienyje įgytų žinių kokybės įvertinimo ir pagalbos mokantis sistemą, kuri apimtų:

14.1.2.1. Mokykloje vykdomo užsienyje įgytų žinių kokybės įvertinimo metodikos parengimą ir taikymą;

14.1.2.2. Akademinių konsultavimo paslaugas;

14.1.2.3. Bendrojo ugdymo modulius, pritaikytus individualiems TŠP mokinių mokymosi poreikiams;

14.1.2.4. Logopedo, psichoterapeuto, specialiojo pedagogo pagalbą;

14.1.2.5. Valstybinės kalbos mokymą, inkorporuojantį sociokultūrinio ugdymo(si) aspektus.

14.2. Didinti TŠP vaikų integracijos švietimo sistemoje kokybę:

14.2.1. Moksleivių specialiųjų poreikių tenkinimui skirtų priemonių sąrašą papildyti specifiskai TŠP vaikams aktualiais aspektais: išlyginamosiomis / paruošiamosiomis klasėmis, kalba, kultūriniu pažinimu, socialinėmis ir psichologinėmis konsultacijomis, kt.

14.2.2. Palengvinti TŠP vaikų akulturacijos procesus užtikrinant:

14.2.2.1. Informacijos suteikimą apie institucijų vaidmenį ir darbo pobūdį, visuomenės taisykles, normas ir vertybes, sudarančias būtinas visuomenės funkcionavimo segmentus;

14.2.2.2. Etninės kultūros puoselėjimui skirtų sekmadieninių mokyklų veiklą;

14.2.2.3. Kilmės ir priimančios šalių bei visuomenių etnokultūrinių renginių organizavimą;

14.2.2.4. Individualių, šeiminių ir kolektyvinių psichologo konsultacijų prieinamumą.

14.2.3. Didinti švietimo paslaugas teikiančių įstaigų atstovų tarpkultūrinės kompetencijas, įvertinant tai, kad pagarba TŠP ir jų palikuonių gimtajai kalbai ir kultūrai yra ne mažiau svarbi integracijai nei suteikiamos žinios apie priimančios visuomenės kalbą ir kultūrą:

14.2.3.1. Organizuoti tarpkultūrinės kompetencijos mokymus, seminarus, kursus dirbantiems pedagogams;

14.2.3.2. Parengti ir inkorporuoti tarpkultūrinių kompetencijų tobulinimo modulius pedagogų rengimo ir kvalifikacijos kėlimo programose;

14.2.3.3. Informuoti mokyklas apie esamus tarpkultūrinio mokymo išteklius, reikalingus tarpkultūriniam švietimui;

14.2.3.4. Skleisti gerą bendradarbiavimo su TŠP ir jų interesus atstovaujančiomis organizacijomis praktiką.

14.3. Supaprastinti leidimo laikinai gyventi išdavimą studentams, numatant galimybę tokį leidimą išduoti dvejiems studijų metams, taip pat įvedant diferencijuotą sistemą dėl pakankamų pragyvenimo lėšų ir tinkamų gyvenimo patalpų reikalavimo, t. y. nustatant, kad iš studentų, kurie gali pateikti dokumentus apie didesnes pragyvenimo lėšas, nebus nereikalaujama dokumento apie gyvenamąją patalpą;

14.4. Plėsti Lietuvoje studijuojančių ir aukštąjį mokslą įgijusių TŠP kompetencijų panaudojimo galimybes, studentams suteikiant teisę dirbti be apribojimų, t. y. nereikalaujant leidimo dirbti arba tokį leidimą išduodant supaprastinta tvarka; arba sudaryti sąlygas Lietuvos mokyklose studijuojantiems TŠP leidimą dirbti pusę etato (20 val. per savaitę) įgyti pirmaisiais studijų metais;

14.5. Sudaryti TŠP galimybes mokytis visą gyvenimą; plėtoti ir tobulinti švietimo paslaugų prieinamumą, nukreiptą į TŠP mokymosi visą gyvenimą procesus:

14.5.1. Parengti neformalaus ugdymo įstaigoms ir bendruomeninėms organizacijoms teikiančioms pagalbą imigrantams skirtas metodikas darbui su TŠP ir jų pagrindu įgyvendinti švietimo programas, apimančias valstybinės kalbos įgūdžių lavinimą ir tobulinimą, etnokultūrinės raiškos skatinimą, sociokultūrinių įgūdžių tobulinimą ir kt.;

14.5.2. Pritaikyti profesinės kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo sistemą TŠP poreikiams, sudarant galimybes mokytis gimtąja kalba.

14.6. Rinkti duomenis, padedančius įvertinti TŠP integracijos švietimo sistemoje sėkmę, atkreipiant dėmesį į valstybinės kalbos žinių lygį; TŠP moksleivių, patiriančių sunkumus ir gaunančius naudos dėl prieigos prie personalizuotos pagalbos mokykloje, proporciją lyginant su bendra populiacija; TŠP studentų, įgijusių aukštojo mokslo diplomą Lietuvoje įsidarbinimo Lietuvoje tendencijas; suaugusių TŠP dalyvavimą mokymosi visą gyvenimą, kvalifikacijos kėlimo, perkvalifikavimo programose, kt.

Socialinė apsauga ir sveikatos priežiūra

15. Esama būklė

15.1. Socialinės apsaugos srityje visi darbuotojai traktuojami vienodai ir jiems taikomos vienodos socialinės garantijos, kurios taikomos ir teisėtai Lietuvoje dirbantiems bei socialinio draudimo įmokas mokantiems TŠP;

15.2. Lietuvoje nuolat gyvenantys TŠP, kurie atvyko dirbti aukštos kvalifikacijos darbą, taip pat TŠP, kurie atvyko darbo tikslais arba kurie atvyko kitais nei darbo tikslais, bet jiems buvo leista dirbti ir jie turi leidimą gyventi, ir kurie buvo privalomai draudžiami arba patys draudėsi

valstybinu socialiniu pensijų draudimu, turi vienodą teisę gauti valstybinę socialinio draudimo pensiją pagal Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą (Žin., 2005, Nr. 71-2555);

15.3. Teisę gauti socialines paslaugas pagal Socialinių paslaugų įstatymą (Žin., 2006, Nr. 17-589) turi užsieniečiai, tarp jų ir asmenys be pilietybės, turintys leidimą nuolat ar laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje, taip pat kiti asmenys Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse numatytais atvejais;

15.4. Piniginę socialinę paramą (socialinę pašalpą; būsto šildymo, geriamojo vandens ir karšto vandens išlaidų kompensacijas) turi teisę gauti užsieniečiai, turintys Lietuvos Respublikos ilgalaikio gyventojų leidimą gyventi Europos Bendrijoje (Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas (Žin., 2011, Nr. 155-7353));

15.5. Teisę gauti skubią nemokamą pirminę pagalbą Lietuvoje pagal Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymą (Žin., 1998, Nr. 112-3099) garantuojama visiems užsieniečiams, tarp jų ir TŠP;

15.6. Pagal Sveikatos draudimo įstatymą (Žin., 2002, Nr. 123-5512) privalomuoju sveikatos draudimu yra draudžiami užsieniečiai, nuolat gyvenantys Lietuvos Respublikoje; leidimą laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje turintys užsieniečiai, kurie dirba Lietuvos Respublikoje arba kurie dirbo Lietuvos Respublikoje ne trumpiau kaip 6 mėnesius ir yra įsiregistravę Lietuvos Respublikos teritorinėse darbo biržose kaip bedarbiai, bei nepilnamečiai jų šeimos nariai; nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai;

15.7. Lietuvos Respublika taip pat yra pasirašiusi dvišales sutartis dėl socialinės apsaugos sistemos koordinavimo su kai kuriomis trečiosiomis valstybėmis, taip garantuojant bent dalį išmokų.

16. Problemos ir iššūkiai

16.1. Lietuvos Respublikos socialinėje sistemoje ir jos veiklą reglamentuojančioje teisinėje bazėje TŠP socialinė apsauga daugumoje atvejų nėra išskiriama atskirai. Socialinės išmokos ir sveikatos apsaugos paslaugos priklauso nuo trečiosios šalies piliečio teisinio statuso;

16.2 Asmenys, turintys leidimą laikinai gyventi Lietuvoje, gali pretenduoti į socialines garantijas, kurios grindžiamos įmokų pagrindu ir siejamos su teisėtu darbu Lietuvoje. Tačiau faktinis jų buvimo šalyje laikas dažnai gali būti per trumpas norint sumokėti per įstatyme numatytą laikotarpį išdėstytas išmokas. Tai gali tapti netiesiogine kliūtimi visapusiškai pasinaudoti socialinėmis garantijomis;

16.3. Leidimus laikinai gyventi turintiems TŠP galimybės pasinaudoti išmokomis yra ribotos. Visais atvejais, išskyrus ligos išmokas, kvalifikaciniai išmokų skyrimo kriterijai viršija laikinojo gyventojų statuso suteikiamą gyvenimo šalyje laikotarpį (iki 12 mėnesių). Norint gauti kitas socialines išmokas ir paslaugas, reikalingas leidimo gyventi šalyje pratęsimas ir pagrindas pasilikti;

16.4. Leidimą laikinai gyventi turintys TŠP negali pasinaudoti bedarbio išmoka, parama nėščiai moteriai, kuri neturi teisės gauti motinystės pašalpos pagal Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą, papildoma kompensacija nuolatinės priežiūros (pagalbos) arba nuolatinės

slaugos išlaidoms padengti, Profesinės neįgaliųjų rehabilitacijos pašalpa, vienkartinė išmoka įsikurti, pinigine socialine parama, šalpos pensija;

16.5. Kai kurios išimtys taikomos leidimą laikinai gyventi turintiems TŠP, ketinantiems dirbti aukštos profesinės kvalifikacijos reikalaujantį darbą. Šiai kategorijai priklausantiems asmenims sudaromos palankesnės sąlygos naudotis socialinėmis garantijomis ir socialinių garantijų prieinamumo prasme jie prilyginami ES piliečiams;

16.6. TŠP, kurie atvyksta į Lietuvos Respubliką ir dirba pagal darbo sutartis turėdami nacionalines daugkartinės vizas (D), nėra draudžiami privalomuoju sveikatos draudimu.

17. Priemonės ir rekomendacijos

17.1. Remiantis Vaiko teisių konvencija (Žin., 1995, Nr. 60-1501); užtikrinti geriausių vaiko interesų įgyvendinimą, tarp jų ir visų socialinių paslaugų prieinamumą vaikams, nepriklausomai nuo jų teisinio statuso Lietuvoje;

17.2. TŠP, kurie atvyko darbo tikslais arba kurie atvyko kitais nei darbo tikslais, bet jiems buvo leista dirbti ir jie turi leidimą gyventi, turi būti užtikrintos lygios galimybės, kaip ir Lietuvos piliečiams, atsižvelgiant į socialinės apsaugos sritis, kaip apibrėžta Reglamente (EB) Nr. 883/2004;

17.3. Stiprinti socialinių paslaugų teikimo infrastruktūrą, padedančią užtikrinti TŠP integraciją; organizuoti tarpkultūrinės kompetencijos kursus socialines paslaugas teikiančių įstaigų atstovams;

17.4. Stiprinti sveikatos apsaugos paslaugų teikimo infrastruktūrą, organizuojant tarpkultūrinės kompetencijos kursus sveikatos apsaugos paslaugas teikiančių įstaigų atstovams;

17.5. Siekiant, kad sveikatos apsaugos sistema palengvintų TŠP integracijos procesus būtina:

17.5.1. Užtikrinti lygias galimybes naudotis sveikatos apsaugos paslaugomis;

17.5.2. Įgalinti bendruomenes kurti aplinką, palankią gerai sveikatai, kuri plačiąja prasme suprantama kaip fizinė, psichologinė, socialinė ir dvasinė gerovė, per vietinio bendradarbiavimo (bendruomenių) tinklų kūrimą;

17.5.3. Tobulinti teisinę bazę, reglamentuojančią asmenų atvykusių į šalį su nacionaline daugkartinė viza ir teisėtai dirbančių, teisę gauti sveikatos priežiūros paslaugas.

Pilietinis ir politinis dalyvavimas

18. Esama būklė

18.1. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 str. leidimą nuolat gyventi turintys TŠP gali balsuoti ir būti išrinkti savivaldybių tarybų rinkimuose. Laikinais Lietuvoje gyvenantys TŠP šių teisių neturi;

18.2. Lietuvoje gyvenančių užsieniečių teisinio statuso analizė rodo, kad 18 941 TŠP turi leidimus nuolat gyventi šalyje: 16 TŠP – ES valstybės narės piliečio šeimos nario leidimus nuolat gyventi LR ir 18 925 – LR ilgalaikio gyventojų leidimus gyventi EB. Tai reiškia, kad tik 57 proc. TŠP nuo bendro Lietuvoje gyvenančių užsieniečių skaičiaus ir 63 proc. TŠP nuo visų imigrantų iš ne ES šalių skaičiaus turi leidimą nuolat gyventi. Pastebėtina, kad tai tik 0,73 proc. rinkėjų nuo bendro rinkimų teisę turinčių asmenų Lietuvoje skaičiaus (Statistikos departamento duomenimis, 2012 m. rinkimų į Seimą metu, 2 588 418 asmenų turėjo rinkimų teisę). Vis dėlto, dėl amžiaus ribos, ir, tuo pačiu, imigracijos struktūros pagal amžiaus grupes, gerokai mažesnė dalis negu 0,73 proc. TŠP turi teisę rinkti miesto savivaldybės tarybos narius ir dar mažesnė – tapti miesto savivaldybės tarybos nariais;

18.3. Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos duomenimis, rinkėjų (atvykusių prie balsadėžių) duomenys pagal pilietybę ir tautybę nėra renkami. Tačiau, atsižvelgiant į klausimynus, kuriuos užpildė kandidatai į miesto savivaldybės tarybos narius (klausimynuose nurodyti tautybę ir pilietybę nėra privaloma), 2007 m. 32 kandidatai nurodė turintys kitos šalies pilietybę; 2011 m. tokių asmenų skaičius buvo 43. Pastebėtina, kad tokio pobūdžio duomenys negali būti apibendrinami, nes informacija yra itin fragmentiška. Be to, nėra aišku, ar šie kandidatai turėjo dvigubą pilietybę, kitos ES valstybės narės pilietybę, ar buvo trečiosios šalies piliečiai;

18.4. 2013 m. buvo priimtas Profesinių sąjungų įstatymo (Žin., 1991, Nr. [34-933](#)) pakeitimas, kuriuo teisė jungtis į profesines sąjungas suteikta visiems teisėtai dirbantiems asmenims. Anksčiau šią teisę turėjo tik Lietuvos piliečiai ir kiti nuolat Lietuvoje gyvenantys asmenys. Pagal Profesinių sąjungų įstatymą Lietuvos Respublikos piliečiai, taip pat kiti asmenys, nuolat gyvenantys Lietuvoje, dirbantys pagal darbo sutartį arba kitais pagrindais, numatytais įstatymuose, turi teisę laisvai jungtis į profesines sąjungas ir dalyvauti jų veikloje;

18.5. Vadovaujantis Asociacijų įstatymu (Žin., 2004, Nr. [25-745](#)), asociacijos steigėjai gali būti 18 metų sulaukę veiksniūs fiziniai asmenys ir (arba) juridiniai asmenys, sudarę asociacijos steigimo sutartį. TŠP ir Lietuvos piliečiai gali steigti asociacijas vienodomis sąlygomis;

18.6. Kiti teisės aktai taip pat numato TŠP atstovavimą skirtingais lygmenimis, pavyzdžiui: Viešųjų įstaigų įstatymas (Žin., 1996, Nr. [68-1633](#)), Susirinkimų įstatymas (Žin., 1993, Nr. [69-1291](#)), Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas (Žin., 1995, Nr. [89-1985](#)) bei Mažųjų bendrijų įstatymas (Žin., 2012, Nr. [83-4333](#)). Visuose minėtuose teisės aktuose nustatyta teisinė galimybė TŠP (kaip ir Lietuvos piliečiams) dalyvauti veikloje, kuria padedama kurti įvairius atstovavimo mechanizmus. Tačiau skiriasi TŠP suteikiamų teisių apimtis priklausomai nuo jų teisinio statuso. Viešosios įstaigos, mažųjų bendrijų ir religinių organizacijų steigėjais, taip pat religinių bendruomenių ir bendrijų nariais gali būti tiek nuolat, tiek laikinai Lietuvoje gyvenantys TŠP. Tuo tarpu susirinkimą arba pavienio asmens akciją gali organizuoti tik TŠP, turintys leidimą nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje.

19. Problemos ir iššūkiai

19.1. TŠP politinį dalyvavimą riboja Lietuvos Respublikos Politinių partijų įstatymo (Žin., 2004, Nr. 54-1831) nuostatos, vadovaujantis kuriomis politinių partijos steigėju ir nariu gali būti Lietuvos Respublikos piliečiai. Jeigu TŠP neturi galimybės dalyvauti politinių partijų veikloje, jie taip pat neturi lygių teisių dalyvauti savivaldos rinkimuose;

19.2. MIPEX tyrimo (2007; 2011) rezultatai parodė, kad Lietuvoje politinio dalyvavimo galimybės ir pilietybės suteikimo procedūros yra griežtesnės negu kitose Europos šalyse. TŠP politinių teisių apribojimas rodo, kad aktyvus politinis ir pilietinis TŠP dalyvavimas nėra vertinamas;

19.3. Pagal Vietos savivaldos įstatymo (Žin., 2008, Nr. 113-4290) 17 str. savivaldybės taryba savo įgaliojimų laikui iš tarybos narių gali sudaryti savivaldybės tarybos kolegiją, kuri atlieka patariamąsias institucijos funkcijas. Tačiau kolegija negali būti laikoma konsultacine institucija, nes TŠP ir kiti Lietuvos piliečiai, nevyriausybinių organizacijų ir TŠP asociacijų, neturi teisės tapti tokios institucijos nariais;

19.4. Sudėtingas natūralizacijos procesas (ilgas pragyvenimo laikotarpis, kilmės valstybės pilietybės atsisakymas) ir neužtikrintas tinkamas pasirengimas lietuvių kalbos bei Konstitucijos žinių testams riboja TŠP galimybes įgyti pilietybę;

19.5. Pilietybės įstatyme nurodoma, jog pilietybė yra lygi neatsižvelgiant į jos įgijimo pagrindą, tačiau šis pilietybės lygybės principas taikomas ne visais atvejais. Jei tėvai praranda LR pilietybę, vaikai įgiję pilietybę ne gimimu taip pat netenka LR pilietybės. Be to, pilietybės suteikimo aktas gali būti pripažįstamas negaliojančiu, jei įrodoma, jog įgytas apgaule (t. y. natūralizacijos būdu įgytos pilietybės galima netekti, priešingai nei įgytos gimimu);

19.6. TŠP organizacijų steigimas ir dalyvavimas kitų organizacijų veikloje yra ribotas, todėl atstovavimo ir bendradarbiavimo principai praktikoje yra neišplėtoti;

19.7. TŠP profesinių sąjungų Lietuvoje nėra, stinga išsamios informacijos apie TŠP dalyvavimą profesinių sąjungų veikloje. Duomenų arba ataskaitų apie TŠP darbo sąlygas taip pat nėra. Be to, profesinės sąjungos kol kas neskiria dėmesio darbo imigrantų (TŠP) klausimams;

19.8. Tyrimų (LRKD, 2015) duomenys rodo, kad Lietuvoje TŠP pažeidžiamumo atvejų ir galimybių juos išnaudoti palyginti daug. Kita vertus, profesinių sąjungų veikla atstovaujant TŠP skirtingais lygmenimis (pavyzdžiui, teisinės konsultacijos, atstovavimas teismuose ir kt.) yra fragmentiška. Tokiu atveju gali išskirti keletas paaiškinimų: darbuotojai migrantai retai kreipiasi socialinės pagalbos (pavyzdžiui, žinių stygius), griežtos darbo jėgos imigracijos politikos (pavyzdžiui, nelankstumas darbo rinkoje, liberalūs darbo santykiai ir t. t.), nevyriausybinių organizacijų, kurios nepasiekia tikslinių grupių, kurioms labiausiai reikia pagalbos (ypač darbuotojų migrantų), nelankstumas, o taip pat profesinių sąjungų vidaus struktūra (kadangi jos gali atstovauti tik nariams, o migrantai dažniausiai joms nepriklauso). Dėl to, nepaisant vienodų sąlygų užsienio valstybių ir Lietuvos piliečiams jungtis į profesines sąjungas ir (arba) jas kurti, TŠP atstovavimas, palyginti su Lietuvos piliečiais, yra gerokai mažesnis;

19.9. Nepaisant vienodų sąlygų užsienio valstybių ir Lietuvos piliečiams steigti asociacijas, oficialiai registruotų TŠP asociacijų skaičius yra mažas (ypač, lyginant su Lietuvos piliečių įsteigtų asociacijų skaičiumi). Lietuvoje veikia vos kelios organizacijos, kurios atstovauja TŠP teisių, darbo santykių ir kitais integracijos klausimais. Šiuo atveju akcentuotinas vienas specifinis aspektas: migrantams atstovaujančių organizacijų yra daugiau negu organizacijų, kurias įsteigė migrantai. Nepaisant to, veikia gana nemažai organizacijų, kurios atstovauja tautinėms mažumoms arba konkrečios etninės kilmės asmenims. Tokios organizacijos didžiausią dėmesį skiria etninės mažumos edukacinei ir kultūrinei veiklai organizuoti. Dėl to naujai atvykstantys migrantai nesijungia prie tokių organizacijų dėl skirtingų interesų. Kaip pažymi T. Leončikas ir K. Žibas (2010), pirmosios nevyriausybinių organizacijų, atstovaujančių

konkrečioms tautinėms arba etninėms bendruomenėms, buvo įkurtos 1991–1992 m. Didesnioji dalis mažumų organizacijų riboja savo veiklą pagal konkrečios etninės grupės interesus ir poreikius, o tai lemia palyginti uždarą organizacijų veiklos, kuri sutelkta į etninės tapatybės ugdymą. Toks veiklos pobūdis neskatina užmegzti ryšių su TŠP.

20. Priemonės ir rekomendacijos

20.1. Siekiant užtikrinti TŠP pilietinį dalyvavimą būtina:

20.1.1. Stiprinti TŠP tarpininkavimo ir atstovavimo mechanizmus, įtraukiant TŠP organizacijas į politikos formavimo procesus, kultūrinius ir pilietinius projektus, skatinant TŠP jaunimo savanorystės, pilietiškumo ir bendruomeniškumo ugdymą;

20.1.2. Skatinti profesinių sąjungų ir TŠP asociacijų bendradarbiavimą;

20.1.3. Siekiant didinti laikinai šalyje gyvenančių TŠP pilietinį dalyvavimą, būtina tobulinti Lietuvos Respublikos susirinkimų ir Mažųjų bendrijų įstatymus;

20.2. Siekiant užtikrinti TŠP politinę integraciją būtina:

20.2.1. Ratifikuoti Konvenciją dėl TŠP dalyvavimo vietos bendruomenės visuomeniniame gyvenime;

20.2.2. Užtikrinti lygias galimybes visiems nuolatiniais Lietuvos gyventojams (įskaitant TŠP) tapti politinių partijų nariais ir steigėjais, todėl būtina pakeisti Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymą;

20.2.3. Papildyti Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymą (17 str.) numatant galimybę Lietuvos piliečiams ir TŠP tapti savivaldybės tarybos konsultacinio organo – tarybos kolegijos – nariais;

20.2.4. Nacionaliniame lygmenyje suformuoti patariamąjį organą, apimantį valstybinių institucijų, nevyriausybinių organizacijų ir TŠP asociacijų atstovus; būtina numatyti patariamojo organo teisinį statusą ir narių išrinkimo procedūrą.

20.3. Nuolatinio gyventojo statuso ir pilietybės suteikimo reguliavimas riboja saugaus teisinio statuso įgijimą ir turėtų būti tobulinamas šiais aspektais:

20.3.1. Teisiškai įtvirtintas palengvintas pilietybės įgijimas TŠP vaikams, kurie gimė, nuolat gyveno ir / ar įgijo išsilavinimą Lietuvos mokyklose (natūralizacija socializacijos pagrindu);

20.3.2. Teikti konsultacinę ir emocinę paramą natūralizacijos proceso metu (pasiruošimo kursų natūralizacijos testams organizavimas, reikiamos medžiagos parengimas ir viešinimo kampanijos);

20.3.3. Palengvinti nuolatinio gyventojo statuso įgijimą asmenims, atvykusiems šeimos susijungimo pagrindu;

20.3.4. Užtikrinti pilietybės lygybės principą, nepriklausomai nuo pilietybės įgijimo būdo.

Nediskriminavimo ir lygių galimybių principas

21. Esama būklė

21.1. Lietuvoje nediskriminavimo ir lygių galimybių nuostatos įtvirtintos nuo Nepriklausomybės atkūrimo Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Jas reglamentuoja Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas (Žin., 1998, Nr. [112-3100](#)) ir Lygių galimybių įstatymas (Žin., 2008, Nr. 76-2998), numatantis draudimą varžyti žmogaus teises ir teikti privilegijas lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu;

21.2. UTPJ nenumato kokių nors išimčių ar išskirtinių sąlygų dėl lyties į šalį atvykstantiems TŠP. Kiekvienu individualiu atveju skirtingi socialiniai aspektai (lytis, kilmės šalis, etniškumas, kalba, religija, atvykimo aplinkybės, TŠP bendruomenių atvirumas) ir jų sąveika daro poveikį įsijungimo į visuomenę sėkmei, kadangi TŠP nėra vienalytė kategorija;

21.3. Pastebimi skirtingi vyrų ir moterų atvykimo motyvai – vyrai dažniau atvyksta darbo, moterys – šeimos susijungimo tikslu. Skirtingų lyčių elgsenos ypatumai daro poveikį ir TŠP amžiaus struktūrai. Atvyksta dažniausiai jauni, darbingo amžiaus žmonės, vyrai daugiausiai nuo 20 iki 49 metų, o moterys – nuo 20 iki 39 metų. Apie 8 proc. į Lietuvą atvykstančių TŠP moterys yra vyresnės nei 70 metų amžiaus.

22. Problemos ir iššūkiai

22.1. Teisinis nediskriminavimo apibrėžimas Lygių galimybių įstatyme yra platesnis nei kitose Baltijos ir Centrinės Europos šalyse, tačiau TŠP čia neišskiriami kaip atskiras pagrindas, todėl antidiskriminacinės politikos įgyvendinimas TŠP atžvilgiu nėra nuoseklus. Priemonės lygių galimybių principui užtikrinti plėtojamos fragmentiškai. Lietuvoje gyvenantys TŠP nuo diskriminacijos apsaugoti mažiau nei daugelyje Europos šalių (MIPEX 2007; 2011). Tai ypač pasakytina apie galimybes naudotis socialinės, sveikatos apsaugos, apgyvendinimo paslaugomis;

22.2. Teisiniam ir viešam diskursams būdingas TŠP traktavimo homogeniškumas užkerta kelia kompleksinei diskriminacijos prevencijai:

22.2.1. Dėl teisiniam ir viešam diskursui būdingo neutralumo, homogeniško TŠP traktavimo lyties ir kitų socialinių aspektų (kilmės šalies, etniškumo, kalbos, religijos, atvykimo aplinkybių, TŠP bendruomenių atvirumo) atžvilgiu, TŠP integracijos proceso suvokimas praranda kompleksškumą, o siūlomos integracijos priemonės – veiksmingumą, nes tinkamai neįvertina įvairių socialinių aspektų sąveikos, atskirų socialinių kategorijų viduje vykstančių procesų poveikio efektyviai TŠP integracijai;

22.2.2. Daugialypės diskriminacijos bylos dažniausiai būna susijusios su lytimi ir „rasine“ / tautine kilme. Tačiau informacijos, praktikos, daugialypės diskriminacijos esmės suvokimo ir žinių apie diskriminaciją keliais pagrindais trūkumas trukdo įvertinti kelių pagrindų sąveikos poveikį asmens patirčiai ir užtikrinti veiksmingą TŠP diskriminacijos prevenciją;

22.2.3. Skirtingi vyrų ir moterų atvykimo motyvai lemia skirtingą jų pažeidžiamumo pobūdį ir faktines apsaugos nuo diskriminacijos galimybes. Vyrų teisių pažeidimai dažniausiai būna susiję

su darbo santykiais, turinčiais stipresnį teisinį ir institucinį reglamentavimą. Tai, kad moterys dažniau atvyksta šeimos susijungimo tikslais, liudija apie tradicinį lyčių vaidmenų pasiskirstymą ir padidina daugialypės jų diskriminacijos riziką. TŠP moterys susiduria ir su darbo migrantams (vyrams) būdingais sunkumais, ir su patriarchalinių lyčių santykių padiktuotais iššūkiais. TŠP moterys patiria didesnę riziką tapti prekybos žmonėmis aukomis, susidurti su prievarta, smurtu, skurdu, ekonomine priklausomybe. Joms kyla daugiau sunkumų integruojantis švietimo sistemoje, darbo rinkoje, gaunant socialinę apsaugą, būstą, užtikrinant reprodukcinę, seksualinę sveikatą, politinį atstovavimą;

22.3.4. Daugiausiai TŠP moterų į Lietuvą atvyksta reprodukcinio – 20-39 metų – amžiaus šeimos susijungimo tikslais. Ši aplinkybė didina jų socialinės izoliacijos riziką, kuri kartu su lyčių stereotipais, dominuojančiomis visuomenės normomis, nuostatomis, valstybinės kalbos įgūdžių stoka ar vyresnio amžiaus veiksmu trikdo akulturaciją ir didina diskriminacijos, apsunkinančios integraciją, pavojų.

23. Priemonės ir rekomendacijos

23.1. Užtikrinti nuoseklų TŠP diskriminacijos prevencijos ir lygių galimybių nuostatų įgyvendinimą, kaip horizontalų prioritetą diegiant visose TŠP integracijos politikos srityse:

23.1.1. Nediskriminavimo nuostatas įgyvendinti visose įstaigose ir institucijose, ypač personalo valdymo ir paslaugų teikimo procedūrose. Visų lygių institucijų darbuotojai turi suvokti, kaip įstatymais įtvirtintos lygios galimybės, kuriems žmonėms reikia institucijų paslaugų, kaip personalo valdymo politika veikia darbo jėgos sudėtį, kokia yra darbo jėgos pasiūla ir kaip viešo pirkimo procedūros gali sudaryti kliūtis verslams ar organizacijoms, kurias valdo pažeidžiamai grupei (grupėms) – etninei, „rasinei“, TŠP, moterų, neįgaliųjų ir kt. – priskirtas asmuo;

23.1.2. Vykdyti nuolatinį praktinio TŠP lygių galimybes įtvirtinančių įstatymų įgyvendinimo stebėjimą;

23.1.3. Užtikrinti teisinės pagalbos prieinamumą TŠP, nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis, smurto šeimoje, sunkių nusikaltimų ir nelegalios migracijos;

23.1.4. Teikti specializuotas teisines, socialines ir psichologines konsultacijas TŠP, nukentėjusiems nuo diskriminacijos skirtingose situacijose: darbo rinkoje, būsto, sveikatos ir socialinės apsaugos bei švietimo sektoriuose.

23.2. Diegti kompleksiškas TŠP diskriminacijos prevencijos priemones, įvertinant skirtingų pažeidžiamumo aspektų (lyties, amžiaus, sveikatos būklės, kilmės, teisinio ir socialinio statuso ir kt.) tarpusavio sąveiką ir jos poveikį TŠP integracijos galimybėms:

23.2.1. Įvertinti socialinę naujai atvykusių visuomenės narių padėtį, TŠP grupės viduje esančią struktūrinę įvairovę (vyrai tai ar moterys, vidurinės ar darbininkų klasės, hegemoninės daugumos ar „rasinės“ grupės atstovai) ir skirtingų veiksnių (pvz., atvykimo priežastis, TŠP bendruomenės atvirumas ir kt.) poveikį naujų visuomenės narių patirčiai kuriant ir įgyvendinant socialinės, sveikatos apsaugos, švietimo paslaugų teikimo, TŠP integracijos priemonių taikymo programas ir metodikas;

23.2.2. Formuoti teisinius ir politinius instrumentus atsižvelgiant į skirtingų pažeidžiamumo aspektų tarpusavio sąveiką ir poveikį TŠP integracijai:

23.2.2.1. Didinant teisininkų informuotumą daugialypės TŠP diskriminacijos klausimais ir žinias apie diskriminacijos keliais pagrindais ypatumus;

23.2.2.2. Įvertinant skirtingų tapatybės ir socialinio konteksto aspektų poveikį TŠP pažeidžiamumui ir integracijos galimybėms diegiamose priemonėse;

23.2.2.3. Siekiant politinių dokumentų ir įgyvendinamų priemonių sąveikos, būtina įvertinti skirtingų TŠP socialinių ir demografinių charakteristikų (lyties, amžiaus, etninės kilmės, religijos, kt.) įtaką lygių galimybių principo užtikrinimui.

Visuomenės nuostatos

24. Esama būklė

24.1. TŠP skaičius Lietuvoje (mažiau negu 1,4 proc. nuo bendros populiacijos) yra nedidelis, tačiau visuomenėje vyrauja labiau neigiamas nei teigiamas imigracijos suvokimas. Lyginant 2010–2014 m. visuomenės apklausų duomenis pastebima, kad pritarimas daugumai teiginių, susijusių su imigracijos nauda valstybei ir visuomenei sumažėjo, o nepritarimas padidėjo;

24.2. Lietuvos visuomenei būdingas kultūrinis uždaramas – nenoras pripažinti, kad Lietuvoje gyvenantys ar į šalį atvykstantys TŠP praturtina šalies kultūrinį gyvenimą;

24.3. Požiūris į skirtingų etninių grupių TŠP Lietuvoje skiriasi. Palankiausių vertinimų sulaukia TŠP iš Baltarusijos, Ukrainos, Rusijos ir Moldovos. Labiausiai nepritariama TŠP atvykimui iš Pietų Kaukazo, Kazachstano, Kinijos, Turkijos, Sirijos ir Afrikos šalių;

24.4. Ekonominių nuostatų požiūriu gajūs įsitikinimai, kad TŠP su daugumos visuomene konkuruoja dėl išteklių (pavyzdžiui, darbo vietų);

24.5. Vyrauja nuomonė, kad daugumą į Lietuvą atvykstančių ir Lietuvoje gyvenančių TŠP išlaiko Lietuvos mokesčių mokėtojai. Šis požiūris nesikeičia nuo 2010 m.;

24.6. Pastebimas Lietuvos gyventojų susirūpinimas dėl socialinių neramumų, kurie gali kilti dėl TŠP;

24.7. Žiniasklaida daro didžiausią poveikį visuomenės požiūriui į TŠP konkrečiai ir į imigraciją apskritai.

25. Problemos ir iššūkiai

25.1. Neigiamas Lietuvos gyventojų migracijos suvokimas didina rasizmo, ksenofobijos ir TŠP diskriminacijos pavojų;

25.2. Nenoras pripažinti, kad Lietuvoje gyvenantys ar atvykstantys TŠP praturtina kultūrinį šalies gyvenimą tampa kultūrinės TŠP integracijos kliūtimi;

25.3. Suvokimo apie TŠP teikiamą naudą šalies ekonomikai stoka didina ekonominio TŠP išnaudojimo, pažeidžiamumo ir diskriminacijos darbo rinkoje pavojų;

25.4. Nuomonė, kad daugumą į Lietuvą atvykstančių ir gyvenančių TŠP išlaiko Lietuvos mokesčių mokėtojai trukdo formuoti kompleksiską, TŠP poreikius atspindinčių ir integraciją palengvinančių paslaugų sistemą vietos (savivaldos) lygiu;

25.5. TŠP tapatinimas su socialiniais neramumais užkerta kelią socialiniam dialogui tarp naujai atvykstančių narių ir daugumos visuomenės;

25.6. Skirtingas požiūris į TŠP kelia iššūkius vieningos TŠP integracijos strategijos priemonių veiksmingumui;

25.7. Objektyvios informacijos apie TŠP stoka žiniasklaidoje formuoja neigiamą visuomenės požiūrį, kursto stereotipus ir nepagrįstas baimes, mažina visuomenės pritarimą TŠP integracijai.

26. Priemonės ir rekomendacijos

26.1. Didinti Lietuvos gyventojų informuotumą apie šiuolaikinius migracijos procesus, juos skatinančių globalių veiksnių ir keliamų iššūkių suvokimą:

26.1.1. Rengti informacines radijo ir televizijos laidas;

26.1.2. Organizuoti viešas diskusijas, seminarus ir konferencijas;

26.1.3. Viešinti nevyriausybinų organizacijų projektinę ir TŠP asociacijų pilietinę veiklą.

26.1.4. Didinti informacijos apie Lietuvoje gyvenančių TŠP kultūrinę ir socialinę įvairovę, įskaitant išpažįstamas religijas ir puoselėjamas tradicijas, sklaidą visuomenėje.

26.2. Užtikrinti sistemingą visuomenės informavimą apie imigracijos teikiamą naudą:

26.2.1. Rinkti ir sisteminti duomenis apie TŠP indėlį į Lietuvos ekonomiką;

26.2.2. Teikti visuomenei ataskaitas apie TŠP verslumą, užimtumą ir sukuriamas darbo vietas;

26.2.3. Organizuoti informacines kampanijas apie imigracijos, ekonominio bei socialinio vystymosi sąsajas.

26.2.4. Šalinant stereotipus apie TŠP kaip mokesčių mokėtojų ir socialinės apsaugos sistemos išlaikytinius, informuoti visuomenę apie TŠP galimybes naudotis socialinės apsaugos sistema;

26.3. Stiprinti socialinį dialogą tarp naujai atvykstančių narių ir priimančios visuomenės:

26.3.1. Vykdyti informacines, įvairiems visuomenės sluoksniams skirtas kampanijas apie į Lietuvą atvykstančius ir šalyje gyvenančius TŠP; organizuoti tarpkultūrinės kompetencijos didinimo kursus pedagogams, vykdyti informacines kampanijas apie šiuolaikinius imigracijos procesus mokyklose.

26.3.2. Ugdyti žiniasklaidos priemonių atstovus formuojant objektyvią migracijos procesų ir TŠP patirčių reprezentaciją, padedančią įveikti šališkas nuostatas;

26.3.3 Vykdyti vietos bendruomenių projektus ir renginius įtraukiant TŠP ir siekiant, kad jų įvaizdis nepriklausytų išimtinai nuo žiniasklaidos, padėtų stiprinti TŠP socialinius įgūdžius ir plėsti socialinius ryšius.

Šeimos susijungimas

27. Esama būklė

27.1. Šeimos migracija – svarbi sėkmingos TŠP integracijos sąlyga. Europos Tarybos direktyvoje dėl šeimos teisės į susijungimą teigiama, kad šis susijungimas būtinas, kad šeimos gyvenimas taptų įmanomas. Jis padeda užtikrinti sociokultūrinį stabilumą, palengvindamas integraciją, o tai leidžia siekti ekonominės ir socialinės sanglaudos – vieno iš pagrindinių sutartyje nurodytų Bendrijos tikslų (2003/86/EB);

27.2. Šeimos susijungimo pagrindu atvykę užsieniečiai dažniau pateikia prašymus pakeisti laikinus leidimus gyventi nei gavę laikinus leidimus dirbti ar užsiimti teisėta veikla. Iš 2013 m. šeimos susijungimo pagrindu pateiktų Lietuvoje gyvenančių TŠP prašymų 70 proc. buvo nuspręsta pakeisti į ilgalaikius leidimus;

27.3. Moterys šeimos susijungimo pagrindu į Lietuvą atvyksta dažniau nei vyrai. 2012 m. Rusijos ir Baltarusijos pilietės sudarė apie 65 proc. visų TŠP iš šių šalių. Didelė dalis leidimų laikinai gyventi šeimos susijungimo pagrindu buvo išduota 80 metų ir vyresnio amžiaus moterims. 2012 m. jie sudarė apie 9 proc. moterims išduotų laikinų leidimų šeimos susijungimo pagrindu;

27.4. Vyrai šeimos susijungimo tikslu dažniau atvyksta iš Šiaurės Afrikos šalių. Alžyro, Egipto, Maroko ir Tuniso piliečiai vyrai, gavę laikinus leidimus gyventi šeimos susijungimo pagrindu 2012 m. sudarė 86 proc. iš šių šalių atvykusių TŠP. Iš Turkijos šeimos susijungimo pagrindu 2012 m. atvyko 90 proc., iš Meksikos – 88 proc., JAV – 74 proc., Kanados – 69 proc. visų šalies vyrų TŠP;

27.5. Lietuvoje įgyvendinama politika TŠP, atvykusių į šalį šeimos susijungimo pagrindu, atžvilgiu, yra pasiekusi ES vidurkį, tačiau keliama reikalavimai yra vertinami kaip griežti, o TŠP šeimos narių statusas yra vienas iš labiausiai pažeidžiamų visoje Europoje. (MIPEX 2007; 2011).

28. Problemos ir iššūkiai

28.1. Lietuvoje taikomi griežti reikalavimai, dėl kurių tam tikros TŠP grupių (pavyzdžiui, darbo imigrantų) šeimos negali susijungti ilgą laiką;

28.2. Migrantės moterys susiduria su *dviguba diskriminacija*, nes patiria apribojimus ne tik šeimoje, bet ir dėl teisinio statuso. Dėl vyraujančio patriarchalinio lyčių santykių modelio šeimos susijungimo pagrindu atvykusios moterys susiduria su didesniais sunkumais integruotis į darbo rinką, todėl jų ekonominis potencialas dažnai nėra deramai įvertinamas.

28.3. Pagal UTPJ 128 straipsnio 1 dalį į šeimos santykius su Lietuvos Respublikoje esančiais asmenimis, teisėtai išgyventą laikotarpį Lietuvoje, socialinius, ekonominius ir kt. ryšius su Lietuva turi būti atsižvelgiama tik priimant sprendimą dėl užsieniečio įpareigojimo išvykti, grąžinimo į užsienio valstybę ar išsiuntimo iš Lietuvos. Taigi nors šiuo atveju į šeimos ryšius

būtų atsižvelgiama, įstatyme nenumatyta, kaip dėl šeimos ryšių užsieniečio išsiuntimo procesas galėtų būti sustabdytas. Be to, šios aplinkybės nesvarstomos ankstesnėje proceso stadijoje – nagrinėjant prašymą dėl susijungimo ar sprendžiant dėl jau išduoto leidimo panaikinimo.

29. Priemonės ir rekomendacijos

29.1. Taikyti liberalesnes šeimos migraciją reglamentuojančias taisykles teisėtos veiklos pagrindu atvykstantiems TŠP. Tai užtikrintų asmens teisę susijungti su šeima, didintų verslumo Lietuvoje potencialą ir skatintų darbo vietų kūrimą;

29.2. Taikyti liberalesnes šeimos migraciją reglamentuojančias taisykles žemesnės ir žemos kvalifikacijos darbo imigrantams. Tai užtikrintų ilgalaikį darbo rinkos poreikių tenkinimą;

29.3. Atlikti poreikių analizę, informuoti šeimos susijungimo pagrindu atvykusius užsieniečius apie valstybės ir nevyriausybinių sektoriaus teikiamas paslaugas įsidarbinimo, šeimos ir darbo derinimo, valstybinės kalbos įgūdžių stiprinimo klausimais ir sistemingai teikti šias paslaugas, ypatingą dėmesį atkreipiant į moterų galimybes pasinaudoti šiomis integracijos priemonėmis;

29.4. Doktorantūros studijas Lietuvoje renkami mažas procentas trečiųjų šalių studentų (1 proc.); viena iš priežasčių – nepalankios šeimos susijungimo sąlygos, todėl turėtų būti svarstoma galimybė šiai grupei supaprastinti šeimos susijungimo sąlygas.

Verslas / teisėta veikla

30. Esama būklė

30.1. Nuo 2014 m. lapkričio 1 d., įsigaliojo UTPĮ pakeitimai, reglamentuojantys leidimų laikinai gyventi Lietuvoje išdavimo sąlygas užsieniečiams, užsiimantiems teisėta veikla: nustatyti aukšti reikalavimai užsienio investicijų dydžio, įmonės veiklos trukmės, įsteigtų darbo vietų bei nuosavo kapitalo atžvilgiu. Pagal įstatymo pakeitimus leidimas laikinai gyventi teisėtos veiklos vykdymo Lietuvoje pagrindu bus išduodamas tik užsieniečiui, kai šis ne mažiau kaip pastaruosius 6 mėnesius iki kreipimosi dėl leidimo išdavimo vykdė steigimo dokumentuose nurodytą veiklą Lietuvoje. Užsieniečio įsteigtoje įmonėje turi būti įkurtos ne mažiau kaip trys darbo vietos ir jose visą darbo laiką dirba Lietuvos Respublikos piliečiai ar nuolat Lietuvos Respublikoje gyvenantys užsieniečiai. Užsieniečiai turi atitikti reikalavimą dėl nuosavo kapitalo, kurio vertė turi būti ne mažiau kaip 28 000 eurų, iš kurių ne mažiau kaip 14 000 eurų – užsieniečio investuotos lėšos ar kitas turtas. Užsienio pilietis turi būti šios įmonės vadovas, kolegialaus valdymo ar priežiūros organo narys, turintis teisę jos vardu sudaryti sandorius, arba yra akcinės bendrovės ar uždarnosios akcinės bendrovės akcininkas, kuriam nuosavybės teise priklausančių bendrovės akcijų nominalioji vertė yra ne mažesnė kaip 1/3 šios bendrovės įstatinio kapitalo;

31. Problemos ir iššūkiai

31.1. Siekiant išvengti piktnaudžiavimo leidimais laikinai gyventi įsteigiant Lietuvoje fiktyvias įmones, nuolat griežtinamas TŠP įmonių steigimas ir veikla. Sugriežtinti reikalavimai apsunkena smulkių ir vidutinių užsienio investuotojų galimybes pradėti verslą Lietuvoje, todėl užsieniečiams tampa sudėtingiau atvykti į Lietuvą ir vykdyti teisėtą veiklą. UTPĮ įtvirtina diskriminacines nuostatas, kadangi numato, kad užsieniečiai turi įdarbinti Lietuvos piliečius ar

nuolat Lietuvoje gyvenančius užsieniečius. Šeimos susijungimas yra dažniausia trečiųjų šalių piliečių atvykimo į Lietuvą priežastis, tačiau jų įdarbinimas nebus laikomas svariu kriterijumi įmonės savininkui, siekiančiam gauti arba pratęsti laikiną leidimą Lietuvoje, kadangi šeimos nariams suteikiamas laikinas leidimas gyventi.

32. Priemonės ir rekomendacijos

32.1. Vietoje leidimų gyventi teisėtos veiklos pagrindu išdavimo griežtinimo, valstybės institucijoms rekomenduotina įgyvendinti teises paslaugas teikiančių institucijų, konsultuojančių už atitinkamą užmokestį apie Lietuvos įstatymuose esančias galimybes piktnaudžiauti sistema, veiklos stebėseną.

IV. TREČIŲJŲ ŠALIŲ PILIEČIŲ INTEGRACIJOS POLITIKOS ĮGYVENDINIMAS IR ĮGYVENDINIMO METODŲ STIPRINIMAS

33. Trečiųjų šalių piliečių integracijos politikos įgyvendinimas ir įgyvendinimo metodų stiprinimas yra kertinis užsieniečių integracijos efektyvumo pamatas, susijęs su valstybinių institucijų ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimu, todėl Dokumente rekomenduojama:

33.1. Suformuoti tarpsektoriniu bendradarbiavimu grįstą TŠP integracijos politikos įgyvendinimo infrastruktūrą, į kurią būtų įtrauktos nevyriausybines organizacijos, kaip pagrindinės integracijos priemonių teikėjos;

33.2. Užtikrinti kitų institucijų (ministerijų, savivaldybių, profesinių sąjungų, TŠP asociacijų) įsitraukimą į integracijos procesus ir TŠP integracijos priemonių inkorporavimą į kitų politikos sričių strateginius dokumentus bei priemonių planus;

33.3. TŠP integracijos politikos įgyvendinimas turi apimti tris lygmenis: virš-nacionalinį, nacionalinį ir vietinį. Šie politikos formavimo ir įgyvendinimo lygmenys sudaro tarpsektorinę bendradarbiavimo platformą, įtraukiančią tarptautinių dokumentų (ES direktyvų, konvencijų, tarptautinių susitarimų) įgyvendinimą, valstybinių institucijų (centralizuotų valdžios ir savivaldos institucijų) ir nevyriausybinio sektoriaus (nevyriausybinių organizacijų ir privačių iniciatyvų) iniciatyvas;

33.4. Būtina teisiškai reglamentuoti TŠP integracijos politikos formavimo ir įgyvendinimo institucinę struktūrą ir apibrėžti dalyvaujančių institucijų bei organizacijų funkcijas, kompetencijas ir atskaitomybes.

34. Būtina nustatyti už integraciją nacionaliniu lygmeniu atsakingos institucijos – Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos – funkcijas ir veiklos sritis, užtikrinant veiksmingą TŠP integracijos politikos koordinavimą ir įgyvendinimą. Nacionaliniu lygmeniu institucijos funkcijos turėtų apimti:

34.1. TŠP integracijos politikos įgyvendinimo užtikrinimą;

34.2. Dalinio finansavimo administravimą (valstybės biudžeto lėšos, ES finansiniai mechanizmai, kt.);

34.3. Su TŠP integracija susijusių klausimų įtraukimą į Vyriausybės politinę darbotvarkę, pasiūlymų peržiūrą ir teikimą;

34.4. TŠP integracijos politikos įgyvendinimo priemonių plano nuolatinį atnaujinimą, įgyvendinimo ir tęstinumo užtikrinimą;

34.5. TŠP integracijos strategijos įgyvendinimo stebėjimą ir pažangos vertinimą, TŠP integracijos procesų vertinimo rodiklių sukūrimą ir jų įgyvendinimą, mokslinių studijų užsakymą ir probleminių sričių stebėseną;

34.6. Tarpsektorinio bendradarbiavimo koordinavimą;

34.7. Valstybinių institucijų darbuotojų kompetencijų kėlimą.

35. Būtina paskirti už integraciją atsakingą padalinį ar asmenį savivaldos lygmenyje ir numatyti šias funkcijas:

35.1. Nacionalinės TŠP integracijos politikos įgyvendinimas vietos lygmenyje;

35.2. TŠP integracijos strategijos įgyvendinimo vietos lygmenyje ataskaitų rengimas ir pasiūlymų dėl vykdomos politikos šioje srityje teikimas; statistinių duomenų apie TŠP užimamas pozicijas visuomenėje rinkimas (nedarbo lygis, vaikų švietimas, suaugusiųjų švietimo rodikliai, kt.);

35.3. Nuolatinė integracijos paslaugų ir problematikos vietos lygmenyje stebėseną;

35.4. Strateginių partnerių (paslaugų teikėjų), įgyvendinančių integracijos priemones, atranka ir jų veiklos stebėseną;

35.5. Tarpsektorinio bendradarbiavimo vietos lygmenyje užtikrinimas, įtraukiant visas suinteresuotas šalis;

35.6. Informacijos sklaidos gerinimas vietos lygmenyje.

36. Būtina suformuoti tarpsektorinę integracijos politikos įgyvendinimą koordinuojančią komisiją, į kurią turėtų būti įtrauktos su integracija susijusios valstybinės institucijos, nevyriausybines ir TŠP organizacijos. Turi būti užtikrintas komisijos darbo tęstinumas;

37. Užtikrinti tęstinę nevyriausybinių organizacijų veiklą, paslaugų teikimo tęstinumą, kokybės kontrolę, finansavimą ir ilgalaikį planavimą, atsižvelgiant į integracijos politikos tikslus. Numatomos nevyriausybinių sektoriaus funkcijos:

37.1. TŠP integracijos priemonių teikimas TŠP vietiniame lygmenyje;

37.2. Įvairioms TŠP grupėms teikiamų paslaugų poreikio, aktualumo ir kokybės stebėjimas bei analizė;

37.3. Paslaugų teikimo, pajėgumų ir kompetencijų tobulinimas;

37.4. Dalyvavimas tarpsektorinėje integracijos politikos įgyvendinimą koordinuojančioje komisijoje; pasiūlymų teikimas.

38. Užtikrinti paslaugų prieinamumą mažesniuose miestuose gyvenantiems TŠP. Atsižvelgiant į Lietuvoje vyraujančią imigracijos struktūrą, socialines ir demografines TŠP charakteristikas, ekonominės veiklos ypatumus ir turimus socialinius išteklius, tikslinga taikyti vietines integracijos programas. Kiekvienoje savivaldybėje turėtų būti sprendžiami jai būdingi iššūkiai, atsižvelgus į imigracijos struktūrą ir skirtingoms TŠP kategorijoms taikomas tikslines politikos priemones;

39. Nustatyti, ar teikiamos paslaugos tenkina įvairių grupių poreikius, įvertinti, stebėti ir tobulinti paslaugų teikėjų kompetenciją bei didinti jų pajėgumą, remiantis tikslinių paslaugų užsieniečiams ilgalaikiu planavimu ir organizavimu.

40. Įtraukti TŠP organizacijas į politikos formavimo procesus, kultūrinius, pilietinius projektus ir kitas iniciatyvas. Gilesnė TŠP integracija galima tik sukūrus atstovavimo mechanizmus – TŠP telkimą į institucinius tinklus ir organizacijas, todėl svarbu:

40.1. Skatinti TŠP (jų organizacijų) įsitraukimą į tarpsektorinio bendradarbiavimo procesus vietiniu ir nacionaliniu lygmenimis;

40.2. Stiprinti TŠP organizacijų ryšius su valstybinėmis institucijomis ir kitomis nevyriausybinėmis organizacijomis;

40.3. Stiprinti savanorišką TŠP veiklą gilinant jų integraciją į vietines bendruomenes ir skatinant pilietiškumą.

41. Į TŠP integracijos procesus būtina įtraukti privatų sektorių. Privataus sektoriaus įtraukimas ir parama TŠP integracijai gali būti įvairi: papildomi finansavimo šaltiniai, socialinės atsakomybės sklaida ir stiprinimas (TŠP reikalingų paslaugų suteikimas, pavyzdžiui, kalbos pamokos, įvairių iniciatyvų rėmimas ir dalyvavimas jose), TŠP įtraukimas į vykdomas veiklas (darbo pasiūlymai, savanorių veiklos skatinimas), įvairovės skatinimo strategijos personalo valdyme, kt.

Finansavimas

42. Finansavimo užtikrinimas yra TŠP integracijos politikos įgyvendinimo pagrindas. Dokumente pateikiamas TŠP integracijos finansavimo principas susideda iš dviejų dalių – ilgalaikio strateginio planavimo ir subalansuoto skirtingų išteklių derinimo;

43. Pagrindinis šiuo metu funkcionuojantis ir TŠP integracijos infrastruktūrą palaikantis finansinis šaltinis yra ES struktūrinių fondų lėšos, kurių paskirstymas nėra suderintas ir neatspindi strateginių integracijos politikos tikslų ir priemonių. Būtina užtikrinti stabilų ir ilgalaikį finansavimą strateginiams integracijos politikos tikslams įgyvendinti;

44. Tinkamai parengtos integracijos programos naudojasi ne vienos rūšies ištekliais, o subalansuotu jų deriniu, leidžiančiu veiksmingai panaudoti visų dalyvių įnašą: valstybės finansavimu, savivaldybių infrastruktūra, nevyriausybinio sektoriumi, savanorišku darbu, ES

finansavimu, privačiu sektoriumi. Fondai (projektinė veikla) neturėtų vykdyti tų funkcijų, kurios yra priskirtos valstybei; jie turėtų papildyti valstybės vykdomą veiklą ir būti novatoriški.

V. TREČIŲJŲ ŠALIŲ PILIEČIŲ INTEGRACIJOS STEBĖSENA IR VERTINIMAS

45. Už TŠP integracijos procesų stebėsenos ir vertinimo koordinavimą atsakinga Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Stebėseną ir vertinimą turi atlikti nepriklausomi vertintojai – tyrimų institutai ar universitetai, bendradarbiaudami su suinteresuotomis nevyriausybinėmis organizacijomis ir valstybinėmis institucijomis;

46. Kiekybinių ir kokybinių duomenų rinkimas, apdorojimas ir apibendrinimas, nuolatinė imigracijos procesų ir politikos efektyvumo stebėseną bei vertinimą turi būti strateginė TŠP integracijos politikos dalis. Į vertinimo procesus turi būti įtrauktos politikos kūrimą ir įgyvendinimą vykdančios valstybinės institucijos, nevyriausybiniis sektorius, mokslinės institucijos, nepriklausomi ekspertai ir užsieniečiai;

47. Politikos efektyvumo vertinimas turėtų būti kiekybinis ir kokybinis. Kokybinis vertinimas turėtų apimti nuolatinį TŠP integracijos politiką formuojančių teisės aktų įgyvendinimo stebėjimą ir įvertinti, kaip teisės aktai, valstybinės institucijos ir nevyriausybinių organizacijos padeda įgyvendinti šiame Dokumente užsibrėžtus tikslus ir principus. Kiekybinis vertinimas turėtų apimti platesnį TŠP integracijos kontekstą ir rinkti statistinius duomenis pagal pagrindines Dokumente numatytas integracijos sritis iš visų susijusių institucijų.

48. Siekiant nustatyti TŠP poreikius ir kurti lanksčias integracijos priemones, tikslinga nuolat stebėti TŠP integracijos procesus. TŠP integracijos vertinimui ir stebėsenai reikalingi tęstiniai kiekybiniai ir kokybiniai moksliniai tyrimai, paremti šiais principais:

48.1. Imigracijos tyrimų kryptis būtina plėtoti skirtingomis perspektyvomis. Pagrindiniu uždaviniu turėtų tapti empirinės duomenų bazės ir teorinio migracijos tyrimų pagrindo kūrimas. Kiekybiniai tyrimai svarbūs analizuojant tiek imigracijos struktūrą, tiek atskiras (skaitlingiausias) TŠP grupes, jų gyvenimo ir darbo sąlygas;

48.2. Būtina sukurti registrą (duomenų bazę), kaupiančią ir apibendrinančią informaciją, susijusią su TŠP gyvenimu Lietuvoje (kylančias problemas, jų sprendimo būdus, kt.);

48.3. Būtina užtikrinti pokyčių stebėseną. Šalinant TŠP integracijos kliūtis, būtina atsižvelgti ir analizuoti pokyčio veiksnius, kurie priklauso nuo asmeninių, socialinių ir aplinkos faktorių, lemiančių žmogaus galimybes rinktis. Ši analizė svarbi įvertinant, kiek sklandžiai žmonės ar socialinės grupės gali siekti savo tikslų ir numatyti papildomas priemones jiems įgyvendinti;

48.4. Politikos formavimas ir įgyvendinimas turi remtis tyrimais. Paslaugų teikimas turi būti pagrįstas sistemingai renkama informacija apie tai, kas yra paslaugų gavėjai ir kokie jų poreikiai, atkreipiant dėmesį į kliūtis, mažinančias paslaugų prieinamumą. Naudojimosi paslaugomis analizė turi atskleisti, ar jos atitinka gavėjų poreikius. Atkreiptinas dėmesys, kad neproporcingai didelis TŠP naudojimas paslaugomis gali reikšti, kad stinga informacijos apie paslaugas arba teikiamos paslaugos neatitinka jų poreikių. Paslaugų gavėjų skundų analizė, kiekybiniai ir kokybiniai tyrimai leidžia atskleisti teikiamų paslaugų trūkumus ir privalumus.

49. Atsižvelgiant į Dokumento tikslą, TŠP integracijos vertinimas yra tiesiogiai susijęs su dokumento įgyvendinimo efektyvumo vertinimu. TŠP integracijos vertinimas apima kiekybinius ir kokybinius rodiklius bei tyrimų metodus. Taikant šiuos rodiklius, turi būti formuojamas TŠP integracijos rodiklių sąvadas, į kurį tikslinga įtraukti žemiau pateiktas rodiklių grupes:

49.1. Demografiniai integracijos rodikliai: gimstamumo ir mirtingumo lygis, gyvenimo trukmė, lytis, amžius, kilmės šalis, išsilavinimas, šeimtinė padėtis, teisinis statusas, ekonominis statusas, kt.

49.2. Teisinės integracijos rodikliai: teisė gyventi šalyje, teisė dalyvauti darbo rinkoje, apgyvendinimo, socialinių paslaugų, švietimo, kultūros sektoriuose, teisė į viešas paslaugas, teisė į pilietybės įgijimą, teisė į lygias galimybes; TŠP, naujai įgyjančių nuolatinio gyvenimo statusą, skaičius ir jo kaita, kt.

49.3. Politinės-pilietinės integracijos rodikliai: dalyvavimas profesinių sąjungų ir profesinių asociacijų veikloje, dalyvavimas politinėse partijose, pasyvi ir aktyvi balsavimo teisė, išrinkimas į sprendimus priimančias pozicijas bendruomenėse ir savivaldos institucijose, dalyvavimas patariamuosiuose organuose savivaldos lygmenyje, TŠP organizacijų ir asociacijų steigimas; vietos savivaldos rinkimuose dalyvaujančių TŠP, turinčių nuolatinio gyventojų statusą, skaičius ir procentinė išraiška lyginant su daugumos populiacija; TŠP organizacijų skaičius ir jo kaita; Lietuvos Respublikos pilietybę įgijusių TŠP skaičius; TŠP, iš kurių atimta Lietuvos Respublikos pilietybė (ar atsisakyta jos), skaičius, kt.

49.4. Ekonominės integracijos rodikliai: užimtumo lygis, ekonomiškai aktyvių TŠP darbo rinkoje procentas lyginant su bendra dirbančia populiacija, nedarbingų TŠP procentas, nedarbingumo išmokas gaunančių TŠP skaičius ir palyginimas su bendros populiacijos rodikliais; mobilumas darbo rinkoje, galimybės dalyvauti darbo rinkoje, sąlygos gauti darbo leidimus ir kitos priemonės, susijusios su įsitvirtinimu darbo rinkoje; sąlygos pradėti savo verslą ir TŠP, turinčių savo aktyvų verslą, skaičius; TŠP, dirbančių aukštos kvalifikacijos darbu, skaičius; kitoje valstybėje įgytos kvalifikacijos pripažinimas; TŠP, ekonomiškai aktyvių skirtinguose ekonomikos sektoriuose, skaičius; darbo teisės / santykių pažeidimai ir dalyvavimas profesinių sąjungų veikloje; TŠP, lankančių profesinio perkvalifikavimo ar kvalifikacijos kėlimo ir kitokio pobūdžio kursus, skaičius ir kt.

49.5. Socialinės integracijos rodikliai: galimybė gauti darbą, apgyvendinimo, socialines, švietimo, kultūros paslaugas; TŠP ir daugumos visuomenės socialinių ryšių (tinklų) turinys ir pobūdis, TŠP socialinių išteklių turinys ir pobūdis; TŠP ryšių su kilmės valstybe palaikymas; pažeidžiamų TŠP grupių (moterų, vaikų, neįgaliųjų, senyvo amžiaus žmonių) socialinės integracijos programų įgyvendinimas; TŠP (vaikų) skaičius visuose švietimo (įskaitant suaugusiųjų) sistemos lygmenyse skaičius lyginant su bendra populiacija; TŠP, lankančių lietuvių kalbos, Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir kitokio pobūdžio kursus, skaičius; TŠP, naujai įgyjančių nuolatinio gyvenimo statusą, skaičius, jo kaita ir kt.

49.6. Kultūrinės integracijos rodikliai: daugumos visuomenės pagarba TŠP kultūrai ir tradicijoms, galimybė užsieniečiams steigti kultūros centrus, išpažinti savo religiją, kurti religines bendruomenes, atlikti religines apeigas / ceremonijas, laikytis TŠP kultūrai ar religijai būdingų tradicijų ir kt.

VI. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

50. Dokumento tikslų ir uždavinių įgyvendinimas padės siekti socialinės sanglaudos visuomenėje, sukurs palankesnes sąlygas TŠP integracijai bei žmogaus teisių užtikrinimui, gerins šalies sociodemografinę, ekonominę ir kultūrinę raidą bei teigiamai veiks imigracijos srautų valdymą;

51. Šiame Dokumente išdėstytus integracijos politikos tikslus, uždavinius bei priemones rekomenduojama įtraukti, rengiant susijusių politikos sričių strateginius dokumentus, programas bei veiksmų planus. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos institucijos raginamos įgyvendinti šio Dokumento nuostatas vietos lygmenyje;

52. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija koordinuos šio Dokumento įgyvendinimą, atsižvelgdama į kintančius migracijos procesus, ekonomines sąlygas, vidaus bei išorės pokyčius ir naujas galimybes, teiks Lietuvos Respublikos Vyriausybei pasiūlymus dėl šio Dokumento tikslų, uždavinių bei priemonių tikslinimo;

53. Siekiant užtikrinti šio Dokumento tikslų ir uždavinių įgyvendinimą, kas dvejus metus bus rengiamas trečiųjų šalių piliečių integracijos politikos veiksmų planas, kuriame pateikiamos konkrečios priemonės veiksmingai TŠP integracijai pagal šiame Dokumente numatytus sritis, taip pat nustatomi atsakingi vykdytojai, priemonių įvykdymo laikotarpis ir preliminarus lėšų poreikis priemonėms įgyvendinti.